

СЕРЕДНІЙ ДОШКІЛЬНИЙ ВІК П'ЯТИЙ РІК ЖИТТЯ

ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИТИНИ

У дитини п'ятого року життя темп фізичного розвитку залишається сталим. Відбувається зміцнення хребта, інтенсивно розвивається мускулатура кисті та передпліччя. Зріст збільшується на 5-7 см, маса тіла - на 1,5-2 кг.

П'ятий рік життя дитини - це період надзвичайної *мовленнєвої* активності, що виражається в нескінченних запитаннях до дорослих. До 4,5 років завершується формування граматичної правильності мовлення. У дитини спостерігається таке унікальне явище, як словотворення. Розвивається монологічне мовлення, мовлення-повідомлення. Дитина будує висловлювання різного типу: мовлення-описи, мовлення-розповідання.

Особливого значення набуває спільна сюжетно-рольова *гра*. Одна і та сама гра може повторюватися впродовж кількох днів у різних варіаціях. Це є показником розвитку творчої гри та поглиблення інтересу до певних сторін навколишнього життя. Потрібне опосередковане керування грою, щоб дати новий поштовх грі, збудити пізнавальну активність дитини, її творчу ініціативу.

Набагато різноманітнішими стають сюжети дитячих малюнків і будівель, хоч задуми залишаються ще недостатньо чіткими та стійкими.

Дошкільник охоче виконує **трудові** доручення. Проте дитяча праця ще тісно пов'язана з грою, саме ігрові мотиви роблять її привабливою.

Сприймання. Діти оволодівають умінням обстежувати • предмети, послідовно виокремлювати в них частини та встановлювати зв'язки між ними.

Активно розвивається **мислення** дитини. Вона визначає найістотніші ознаки об'єкта, групує предмети за матеріалом, призначенням, засвоює поняття "частина", "ціле", "рівність" і "нерівність". Дитині цього віку доступне розуміння найпростіших причинних зв'язків у явищах, добре відомих їм із минулого досвіду. Розуміння причинності свідчить про чутливість до суперечностей, про елементи критичності мислення. Дитина, розв'язуючи задачу, намагається осмислити її та способи розв'язання в самому процесі дії.

Пам'ять. Дошкільник запам'ятовує предмети, ситуації, слова в дії, в процесі їх практичної, ігрової, трудової діяльності. Що активнішою і змістовнішою є діяльність дитини, то продуктивнішим виявляється мимовільне запам'ятовування.

Уперше складається довільне **запам'ятовування** через повторення, елементарну систематизацію матеріалу.

Посилюється стійкість **уяви**. Образи уяви жваві, яскраві. Доказом цього є те, що дитина досить довго може грати в одну й ту саму гру, неодноразово переривати її та знову продовжувати. Збагачується репродуктивна уява. Слухаючи художній твір, дитина уявляє його персонажів, переживає разом із ними певні емоції.

Увага стає стійкішою. Однак цей процес перебуває у прямій залежності від особливостей розвитку нервової системи дитини. Можливість довільної уваги в цьому віці ще надзвичайно обмежена, тому потрібно цілеспрямовано працювати над її розвитком.

Воля дитини розвивається як здатність активно домагатися певної мети, долати зовнішні та внутрішні перешкоди, свідомо регулювати свою поведінку. Мета, яку ставлять перед дошкільником дорослі, є значним фактором формування цілеспрямованості його діяльності. Своєрідні цілі досягаються в сюжетно-рольовій грі (розгортання сюжету, дотримання ігрових правил тощо).

Емоції та почуття стають дедалі стійкішими. З'являється бажання бути корисним дорослому. Ставлення до однолітків набуває дружлюбного характеру. Дитина здатна співчувати іншим і робить це спонтанно. Проте характерним для цього періоду є перевага збудження над гальмуванням, що за найменшого порушення умов життя призводить до бурхливих емоційних реакцій.

Чим би не займався чотирирічний дошкільник, він починає окреслювати мету і, підпорядковуючи їй свої дії, вчиться керувати своєю поведінкою, доводити розпочату справу до кінця, долати перешкоди. Вперше з'являється усвідомлення смислового зв'язку речей і дій. Цілком зрозуміло, що і в цьому процесі потрібна цілеспрямована увага дорослого. Лише у співпраці з ним у дитини виробляється звичка до трудового зусилля, формується вміння оцінювати власні вчинки та дії.

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ “ОСОБИСТІТЬ ДИТИНИ” **ЗДОРОВ'Я ТА ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК**

➤ **Вікові можливості дитини**

Рухи дитини урізноманітнюються, оскільки розширилися можливості опорно-рухового апарату. Кістяк стає міцнішим у зв'язку з активним процесом окостеніння: починається зрощення кісток таза, вигини хребта шийного й грудного відділів цілком виразні. Тому дитина стає набагато стійкішою у статичних позах і в динаміці. Помітне збільшення маси й сили м'язів дозволяє збільшити фізичне навантаження. Під керівництвом дорослих діти можуть зробити елементарний аналіз руху, виокремити в ньому кілька характерних особливостей. Певна стійкість Уваги, розвиток рухової пам'яті, мислення, уяви дозволяє поступово перейти до нових форм навчання. Дитина вже здатна спочатку подивитися на те, як вправу демонструє вихователь, спокійно вислухати пояснення, а потім уже виконати завдання.

Прості рухи вони добре запам'ятовують і можуть відтворити їх не тільки за зразком, а й за вказівкою дорослого. Дитина ліпше орієнтується у просторі й узгоджує свої рухи з рухами товаришів.

➤ **Освітні завдання**

- Дитина знає, як захистити себе від несприятливих явищ природи, що природа впливає на емоції, почуття.
- Продовжувати роботу зі зміцнення здоров'я дітей, гартування їхнього організму.
- Формувати уявлення про вплив негативних емоцій на стан здоров'я.
- Поглиблювати знання про оздоровчі аспекти побуту українського народу: одяг, посуд, їжа та ігри-забави.
- Формувати уявлення про вплив природи на стан органів організму дитини, захищати свій організм від переохолодження та перегрівтя.

На ранковій гімнастиці (6-9 хв) привчати дітей виконувати різні види ходьби, бігу, стрибків і 5-6 вправ для рук, тулуба. Кількість повторень вправ 6-8. Звертати увагу на чіткість прийнятих положень, уміння зберігати правильну поставу, виконувати вправи, які зміцнюють стопу.

Проводити фізкультурні заняття в залі (2 заняття) та два заняття на тиждень на прогулянці, один раз на тиждень - дитячий туризм. Організувати дитячий туризм (по 20-30 хв в один бік) з активним відпочинком, виконанням основних рухів і проведенням рухливих ігор. Тривалість ігор та вправ на місці зупинки - 20-35 хв.

Виховувати вміння дотримуватися правил гри, виконувати відповідну роль, розвивати кмітливість, спритність.

Виконувати гігієнічну гімнастику після сну, включаючи 5-6 загально-розвивальних вправ і вправ коригувального характеру.

Проводити фізкультпаузи між заняттями, фізкультурні хвилинки на малорухливих заняттях тривалістю 7-9 хв.

Під час фізкультурних розваг і днів здоров'я залучати дітей до виконання спільних вправ, ігор і розваг, підтримувати бажання виявляти свої можливості в рухах. Спонукаючи дітей включатися в загальні ігри, розваги, атракціони, хороводи. 2-3 рази на рік проводити фізкультурні свята тривалістю 40-50 хвилин. Підтримувати бажання дітей виявляти рухову активність у різних видах самостійної діяльності, брати участь у рухливих іграх і спортивних вправах, виконувати рухові дії за власним бажанням. Проводити тижні здоров'я.

➤ **Загартовувальні процедури**

Створювати дітям умови, які відповідали б гігієнічним вимогам. Систематично провітрювати групові приміщення. Продовжувати проводити всі види загартовування.

Організувати денний сон з доступом свіжого повітря.

Сонячні ванни проводити при температурі не нижче +18 °С і не вище +30 °С через 1 годину після прийому їжі. Після сонячної ванни провести водні процедури (купання, душ). Тривалість перебування на сонці 3-5 хв з поступовим збільшенням процедури на 2-3 хв, доводячи до 0,5 год. Під час прогулянки сонячну ванну повторюють 2-3 рази.

Забезпечувати достатнє щоденне перебування дітей на повітрі. Прогулянку в зимовий період проводити при температурі повітря до -18-22 °С, відповідно одягаючи дітей (4-5 шарів одягу). За нижчих температур повітря тривалість прогулянки скорочувати. Загартовувати дітей сонцем у весняно-літній період під час ранкової прогулянки, дотримуючись відповідних вимог.

Продовжувати проводити місцеві та загальні водні процедури: вологе обтирання, обливання ніг,

тіла, приймання душу з температурою води +36-37 °С. Тривалість процедури становить 0,5-1 хв із збільшенням до 2 хв через 3-4 тижні. Привчати дітей до самостійного вологого обтирання тіла до пояса. Температуру води під час місцевих і загальних водних процедур поступово знижувати (так само, як і в попередній групі). Проводити ходіння босоніж по камінцях, доріжці з нашитими паличками, “доріжці здоров’я”; масажувати стопи ніг масажером тощо.

➤ **Статева ідентифікація та диференціація**

Вчити дитину усвідомлювати себе представником певної статі. Сприяти навчанню спілкування з однолітками, вдосконалювати і диференціювати емоційні реакції, властиві означеному вікові.

Формувати адекватну статеву волю у дитини завдяки правильній статево-рольовій поведінці батьків.

➤ **Емоційний комфорт**

Створювати умови для позитивних емоцій дитини. Запобігати виникненню депресивних станів.

Проводити психогімнастику, спрямовану на вироблення навичок керування емоційними реакціями.

Формувати здорові взаємини у колективі (між дітьми і дорослими), виховувати почуття взаємодопомоги, дружби, шанобливого ставлення до людей.

Розповідати про вплив емоцій на нервову систему. Дбати про збереження нервової системи, дотримувати рухового режиму відповідно до ^{ВІКУ} Дітей, не допускати перевантажень.

Формувати цікавість у дітей до гри, досліджувати вплив гри на психічний розвиток дитини (пізнавальні, моральні, соціальні, естетичні потреби).

Формувати вміння встановлювати контакти з дорослими та дітьми.

Ознайомлювати дітей із тим, які мають бути взаємини з однолітками, пояснювати, що конфлікти, сварки, бійки призводять до образ, впливають на настрій, погіршують стан здоров’я. Давати первинні уявлення про дружні, позитивні взаємини між дітьми. (Дружба, любов, доброзичливість зближує людей, сприяє емоційному здоров’ю.) Виховувати почуття милосердя до рідних, близьких, однолітків.

➤ **Народні джерела оздоровлення**

Закріплювати знання дітей про оздоровчу спрямованість побуту українського народу: одяг, посуд, харчування. Формувати уявлення про житло українського народу, оздоровчі особливості будівельного матеріалу. Продовжувати поглиблювати уявлення про оздоровчі аспекти національної кухні, одягу, посуду. Поглиблювати знання дітей про різновиди українських оздоровчих ігор-забав, пісень, танців. Продовжувати ознайомлювати з народними святами як важливим методом зміцнення здоров’я.

➤ **Здоров’я і природа**

Вчити встановлювати елементарні взаємозв’язки у природі, пояснювати їх вплив на людей.

Звертати увагу дітей на стан їхнього дихання (за яких умов дихається легко, а коли важко). Вчити робити прості висновки про повітря: чисте, брудне, свіже, прислухатися до самопочуття.

Формувати у дітей уявлення про вплив явищ природи різних пір року на стан органів (очей, горла, шкіри, рук, носа). Вчити робити прості висновки: холодно, спекотно. Вивчити поняття “застуда”.

Навчати правил захисту органів тіла від негоди як засобу збереження здоров’я.

Розширювати знання про одяг як засіб захисту від негоди.

Формувати уявлення про різні види діяльності дітей у природі: ігри- розваги з водою, піском, черепашками, каштанами; рухливі ігри; виконання різних рухів у природному середовищі; елементарну працю на природі. Давати поняття про літні та зимові розваги.

Розповідати дітям про небезпеку, яка може загрожувати людині: переохолодження, перегрівання організму, травми, харчові отруєння; про вживання запобіжних заходів. Закріплювати знання про роль сонця, повітря й води у загартовуванні та гігієнічному догляді за тілом, пояснювати, що це надійні засоби для зміцнення здоров’я.

Вчити дітей відрізняти корисні рослини від отруйних. Формувати елементарні практичні навички у використанні природи для самооздоровлення.

Виховувати здатність бачити красу природи й милуватися нею.

БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

➤ **Вікові можливості дитини**

Дитина п’ятого року життя знає правила дорожнього руху: призначення пішохідного переходу, світлофора. Розуміє, що вогонь може бути небезпечним, тому потрібно виконувати правила пожежної безпеки. Небезпеку можуть становити і незнайомці, тому треба обережно з ними поводитися: не брати в

них солодощів, не розмовляти, не погоджуватися на їхні пропозиції.

Дитина знає, що існують отруйні гриби, ягоди, рослини, тому вживати сумнівні рослини, ягоди та гриби не можна. Знає правила поведінки біля водойм. Має знання про небезпеку від гарячих предметів та рідин; ліків та хімічних речовин. Розуміє, що треба бути обережним біля відчиненого вікна чи на балконі. Дитина знає про прояв позитивних емоцій під час спілкування з дорослими та дітьми.

➤ **Освітні завдання**

- Продовжувати ознайомлювати з правилами пожежної безпеки, дорожнього руху.
- Формувати знання про небезпеку поводження з гострими, ріжучими предметами та ліками.
- Вчити правил поводження з незнайомими людьми.
- Удосконалювати знання дітей про правила безпечної поведінки в довіллі.

➤ **Пожежна безпека**

Закріплювати знання дітей про пожежну безпеку: про причини виникнення пожежі та правила поведінки в таких випадках.

Закріплювати поняття про те, що сірниками та запальничками не можна гратися, вони можуть стати джерелом вогню; небезпечно запалювати папір та вмикати газ.

Привчати правильно поводитися у приміщенні: не відкривати газ, не вмикати електричні прилади, нічого не пхати в розетку.

Ознайомлювати з професією пожежників: під час пожежі пожежники гасять вогонь, рятують людей, їхнє майно.

➤ **Правила дорожнього руху**

Продовжувати ознайомлювати дітей із правилами дорожнього руху; давати знання про світлофор, правила поведінки пішоходів на вулиці (ходити спокійним кроком, дотримуватися правої сторони, переходити дорогу тільки на переході й на зелене світло світлофора або через підземний перехід); переходити вулицю лише у супроводі дорослих. Вправляти у розрізненні дорожніх знаків, які вказують на пішохідний і підземний переходи. Закріплювати правила дорожнього руху як основу безпеки на вулиці.

➤ **Безпека в побуті**

Вчити розуміти, що небезпечно брати в рот дрібні та гострі предмети, кидати на землю будь-які предмети: на них можна посковзнутися чи спіткнутися. Формувати поняття, що вогонь, вода, гарячі предмети небезпечні.

Вчити орієнтуватися у найближчому предметному оточенні: не вмикати і не вимикати без нагляду електроприлади; не перекидатися через перила, не вилазити у відкрите вікно, фрамугу.

Вчити обирати для ігор місця, визначені дорослими; правильно, помірковано поводитися у приміщенні.

У зимовий період не ходити під дахами, балконами, з яких звисають бурульки. Закріплювати правила безпеки під час катання дітей на санчатах і ковзанах, а влітку - на велосипедах.

➤ **Поведінка з незнайомими людьми**

Вчити поводитися з чужими людьми обачно і стримано, за будь-яких обставин не погоджуватися з незнайомцями йти або їхати, не сідати в ліфт, не брати в них ласощі, іграшки; нічого не розповідати про себе та свою сім'ю, не відчиняти двері незнайомим людям і не відповідати по телефону, коли дорослих нема вдома.

➤ **Безпека на природі**

Навчати правил безпеки у довіллі: біля водойм, у парку тощо. Вправляти в розрізненні стиглих і нестиглих плодів і ягід за їх зовнішнім виглядом та запахом.

Формувати уявлення про те, що все в природі взаємопов'язане і впливає на здоров'я людини: сонце, повітря, вода, ґрунт, рослини, тварини тощо.

ЗДОРОВ'Я ТА ХВОРОБИ

➤ **Вікові можливості дитини**

Дитина п'ятого року життя розуміє вплив розпорядку дня на здоров'я і збирається дотримуватись його; вимоги до гігієни, харчування та культури поведінки за столом. Дошкільник відрізняє хвору людину від здорової за зовнішнім виглядом, розуміє значення запобігання захворюванням.

➤ **Освітні завдання**

- Продовжити ознайомлювати дітей з органами тіла людини, його функціями.
- Формувати уявлення про профілактичні вправи для збереження зору та слуху.
- Формувати елементарні уявлення про інфекційні хвороби (ангіна, нежить, грип), чинники, які

їх викликають, ознаки захворювання.

- Формувати елементарні навички першої допомоги хворому дорослому.
- Привчати дотримуватися рухового та повітряного режимів.
- Формувати уявлення про вплив їжі на здоров'я, виробляти навички гігієни харчування.
- Здійснювати заходи, що сприяють гармонійному фізичному та руховому розвитку дітей,

формуванню працездатності.

- Сприяти профілактиці й усуненню шкідливих звичок.

Формувати та поглиблювати у дітей знання про людину як живу істоту, яка разом із такими самими людьми живе серед живої та неживої природи.

Продовжувати ознайомлювати з органами тіла людини, його функціями.

Формувати уявлення про збереження зору; профілактичні вправи для збереження зору; про орган слуху; пізнання через слух, тренування слуху; про збереження зубів міцними і гарними.

Ознайомлювати зі значенням дихання для людини (під час гри, сну, бігу). Вчити виконувати дихальні вправи.

Пов'язувати поняття користі загартовувальних та культурно-гігієнічних процедур із розвитком функцій шкіри, всього організму.

Формувати у дітей уявлення та елементарні знання про деякі інфекційні хвороби людини (грип, ангіна, нежить), пояснити, що їх може спричинити переохолодження або перегрівання. Ознайомлювати з деякими ознаками захворювань: піднімається температура тіла, болить голова, горло, а отже, потрібно лежати в ліжку.

Вчити дітей розуміти, що людина часто хворіє тоді, коли не береже свого здоров'я.

Давати знання про те, що людина лікується у лікарні та вдома за допомогою ліків, різних процедур, а також цілющих трав. У цьому їй допомагають батьки, родичі та медичні працівники.

Формувати в дітей елементарні навички першої допомоги, коли захворів хтось із дорослих (подати води, ліки, термометр тощо).

➤ **Розпорядок дня**

Привчати дотримуватися рухового та повітряного режимів.

Сприяти регулюванню активних та пасивних форм діяльності дитини.

➤ **Харчування**

Формувати елементарні уявлення про вплив їжі на здоров'я, вчити розуміти роль питної води у харчуванні.

Виробляти стійкі навички гігієни харчування (не брати їжі брудними Руками, не споживати немиті овочі та фрукти тощо).

Формувати культуру поведінки за столом. Вчити правильно користуватися серветкою, столовими приборами, охайно споживати їжу.

➤ **Рухова активність**

Забезпечувати оволодіння різними видами ходьби та бігу, основними Руками.

Залучати до розучування народних рухливих ігор та вправ рухливо-го характеру для зміцнення органів і систем.

Проводити фізкультурні заняття, динамічні перерви та фізкульт- хвилинки між заняттями та під час них.

Влаштовувати спортивні свята та розваги.

Формувати у дітей стійкий інтерес до занять із фізкультури, спортивних ігор, фізичних вправ.

➤ **Профілактичні заходи**

Закріплювати правила поведінки дітей під час навчання різних видів оздоровчих процедур, під час виконання рухів.

Формувати самостійні навички виконання вправ для попередження сколіозу, плоскостопості, навчати точкового масажу.

Проводити коригувальну та ритмічну гімнастику.

Залучати до полоскання горла бактерицидними розчинами, настоями трав кімнатної температури.

Формувати поняття про вплив санітарного стану приміщення на здоров'я (бруд, порох, несвіже повітря, сміття, відсутність зелених насаджень сприяють розмноженню мікробів, які викликають різноманітні захворювання). Привчати надавати посильну допомогу в профілактиці захворювань (прибирання приміщень, території дитсадка, витирання пилу з іграшок, висаджування зелених

насаджень).

Дбати про збереження нервової системи, не допускати перевантажень, дотримувати рухового режиму.

ГІГІЄНА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

➤ Вікові можливості дитини

Дитина п'ятого року життя володіє вмінням і навичками особистої гігієни, проте не завжди користується індивідуальними предметами особистої гігієни. Дитина ще не вміє користуватись виделкою, не завжди дотримується культури поведінки під час споживання їжі.

➤ Освітні завдання

- Формувати правильну постанову; закріплювати навички гігієни та самообслуговування.
- Вчити дотримуватись культури поведінки за столом під час споживання їжі.
- Формувати уявлення про цілющі властивості води для здоров'я людини.

Продовжувати формувати у дітей культурно-гігієнічні навички як важливий засіб зміцнення фізичного здоров'я.

Вчити правильно сидіти за столом. Привчати дітей користуватися столовими приборами - ложкою, виделкою; страву брати маленькими порціями, їсти безшумно, якщо потрібно, користуватися серветкою, після приймання їжі полоскати рот.

Закріплювати вміння самостійно виконувати основні гігієнічні процедури (вмивати обличчя, руки, ноги, ший, вуха, органи виділення, чистити зуби; під час кашлю відвертатися, прикривати рот носовичком, користуватися індивідуальним гребінцем). Пояснювати необхідність користування індивідуальними предметами: рушником, гребінцем, зубною щіткою. Заохочувати до самостійного усунення неохайності та забрудненості одягу.

Ознайомлювати з цілющими властивостями води для здоров'я людини.

РУХОВА АКТИВНІСТЬ ТА САМОРЕГУЛЯЦІЯ

➤ Вікові можливості дитини

Дитина п'ятого року життя активна під час виконання загальнорозвивальних, спортивних вправ та основних рухів.

Ходьба дитини середнього дошкільного віку стає більш впевнена та чітка. Зменшується бічні розгойдування рук та ніг. Внаслідок недостатньо розвинених м'язів ніг відштовхування під час бігу несильне, бігові кроки часті та неширокі. Лазіння по гімнастичній стінці та драбинці повинні виконуватись у довільному темпі, так як вони потребують повного рівня розвитку м'язової сили, спритності та уваги, які ще недостатньо розвинені у дітей. Виконувати вправи з метання, ловіння та прокачування м'ячів значно підвищується у зв'язку з покращенням розвитку координації, рухів та окоміру. Проте, часто трапляється скутість рухів. Під час стрибків у дошкільників спостерігаються характерні помилки: неправильне вихідне положення та неоднчасне відштовхування обома ногами.

➤ Освітні завдання

- Вчити ходити із зміною темпу та напрямку, з пересуванням через предмети, поставлені на підлогу.
- Навчати дітей під час бігу ставити ногу на землю з носка, тримаючи тулуб рівно, з невеликим нахилом вперед.
- Домагатися, щоб діти під час лазіння по гімнастичній стінці та драбинці вгору та вниз не ставили одночасно руки та ноги на один східець, а переступали через нього однією ногою.
- Формувати у дітей вміння якісно виконувати стрибки.
- Вчити шикуватись з колони по одному в пари і з пар в одну колону, як на місці так і під час ходьби.

Вчити виконувати загальнорозвивальні вправи з різних вихідних положень (стоячи, сидячи, лежачи), а також із різними предметами (прапорці, гімнастичні палиці, обручі, м'ячі, торбинки тощо).

Вправи для рук та плечового пояса. Закріплювати вміння піднімати руки вперед, у сторони, вгору й опускати вниз одночасно та по черзі; піднімати одночасно та поперемінно руки вперед-вгору, опускати вниз, відводити назад (ривком); у положеннях руки в сторони, вперед стискувати і розслабляти пальці, обертати кисті, зводити і розводити пальці, витягати їх. Вчити вмінню ставити руки перед грудьми, за голову і розводити лікті в сторони; виконувати колові рухи зігнутими в ліктях і прямими руками; піднімати руки через сторони вгору з одночасним відставленням ноги на носок у сторону, назад. Вчити виконувати ті самі рухи з предметами - в упорі на руках, на лавці, лежачи на

підлозі.

Вправи для тулуба. Закріплювати вміння повертатися в різні сторони, тримаючи руки на поясі, розводити їх у сторони (плавно й ривком). Вчити виконувати стійку ноги разом (нарізно), нахили вперед, діставати пальцями носки ніг, класти і піднімати з підлоги предмети. Вчити нахилити тулуб праворуч і ліворуч, тримаючи руки на поясі (за головою, спиною); прокочувати навколо себе м'яч, сидячи на підлозі й стоячи на колінах; піднімати по черзі ноги, перекладати під ноги предмет з однієї руки в другу. Вчити піднімати обидві ноги над підлогою в упорі сидячи; згинати, випрямляти й опускати їх на підлогу; сідати і вставати в положення ноги калачиком. В упорі стоячи на колінах вчити прогинати та вигинати спину, по черзі піднімати руки.

Вчити, лежачи на спині, виконувати різноманітні рухи руками; по черзі піднімати й опускати прямі ноги; одночасно згинати і розгинати їх; перевертатися зі спини на живіт, тримаючи у піднятих угору руках предмет; піднімати витягнуті вперед руки, плечі й голову, лежачи на животі. Лежачи на грудях, спираючись на передпліччя, вчити прогинатися у грудному відділі.

Вправи для ніг. Закріплювати вміння підніматися на носочки і стояти; виставляти по черзі ноги вперед на носочок, п'яту, притупувати; виконувати підряд 4-6 напівприсідань; присідати, тримаючи руки на поясі, розводячи в сторони. Вчити згинати ногу в коліні, випрямляти вперед, знову згинати і розгинати; відтягувати носочки, згинати ступню; переступати приставним кроком убік по канату, мотузці, гімнастичній палиці.

Танцювальні вправи. Закріплювати вміння рухатися під ритм музики, виконувати крок галопу, парами по колу в танцях; чітко зупинятися та рухатися за музичним сигналом; виконувати рухи відповідно до характеру мелодії й змісту пісні; імітувати під музику образи різних персонажів, із дитячих мультфільмів, казкових героїв, птахів і тварин.

Шиккування та перешикування. Привчати дітей шикуватися самостійно у колону невеликими групами і всією групою у коло, пари, шеренгу; перешиковуватися з колон у ланки; повертатися праворуч, ліворуч, кругом; рівнятися за орієнтиром.

Ходьба. Вчити ходити з високим підніманням колін, на носках, п'ятах, зовнішній та внутрішній сторонах стоп, малим та широкими кроками, "змією" між розставленими на підлозі предметами (кубики, кеглі, м'ячі), з різними положеннями рук: на поясі, в сторони, за спиною; ходити приставним кроком лівим і правим боками з рухами рук (оплеск над головою, перед грудьми, за спиною); чергувати ходьбу з бігом, стрибками та іншими рухами; ходити в колоні, змінюючи темп та напрям рухів за командою ведучого, зберігаючи правильну поставу.

Біг. Вчити бігу на носочках із високим підніманням колін "як конячка", широким кроком, у колоні й парами, у різних напрямках по колу, парами, тримаючись за руки, по "купинках" (кружечки накреслені на землі на відстані 70-80 см один від одного), "змією", змінюючи напрям, темп; за сигналом знаходити своє місце в колоні й зупинятися під час бігу; бігати врозтіч із ловінням і вивертанням. Вчити бігати 50-60 м із середньою швидкістю в чергуванні (три-чотири рази) з ходьбою (півдистанції - ходьба), теж на 100-120 м; "човниковим" бігом тричі по 5-8 м; пробігати швидко 10 м з перервами (два-три рази), повільно до 300 м по пересіченій місцевості.

Стрибки. Удосконалювати вміння стрибати на місці, енергійно відштовхуючись обома ногами та просуваючись уперед на 3-3,5 м; стрибати почергово на правій, на лівій нозі, стрибати з ноги на ногу; підстрибувати на місці, з поворотом навколо себе; стрибати вгору, намагаючись торкнутися обома руками предмета, підвішеного на відстані 10-12 см вище від піднятих угору рук, з діставанням гілок кущів або дерев; стрибати з обруча в обруч, розташованих на відстані 40-50 см; стрибати в довжину з місця (відстань 70-80 см) з приземленням на м'який ґрунт; стрибати через перешкоди (10-12 см); зістрибувати з висоти 20-30 см (лава, куб, колода); виконувати по 8 стрибків на місці.

Кочення, кидання, ловіння. Продовжувати вчити прокочувати м'ячі, кульки, обручі між предметами, у "ворітця" (ширина 50-40 см) з відстані 2-2,5 м; підкидати м'яч і ловити його (чотири-п'ять разів поспіль), ударяти м'ячом об землю (підлогу) і ловити його; кидати м'яч одне одному обома руками знизу, від грудей та з-за голови і ловити його (відстань 1,5-2 м); перекидати маленькі м'ячі правою та лівою рукою через мотузку (з відстані 2-2,5 м), підвішений на рівні голови дітей; відбивати м'яч від підлоги правою або лівою рукою не менш як п'ять разів підряд; кидати торбинки з піском (вага 100 г), м'ячі в горизонтальну ціль (ящик, котик), у вертикальну ціль (щит, дерево) з відстані 2-2,5 м способом із-за спини через плече.

Повзання та лазіння. Навчати підлізати правим, лівим боком і грудьми вперед під підняту на 40-50 см палицю, мотузку, дугу. Вчити повзати по дошці, гімнастичній лаві в упорі стоячи на колінах, спираючись кистями рук - по гімнастичній лаві, лежачи на животі та підтягуючись Руками - по похилій

дощі вгору і вниз, “змійкою” по підлозі, між предметами; пролізати в обруч діаметром 50-60 см правим, лівим боком та ґРУДЬми вперед; підлізати під нижню рейку гімнастичної лави, проповзати по підлозі в упорі стоячи на колінах та ступнях ніг (як “ведмедик”) до 8-10 м; підлізати під низькими гілками, рейки; лазити по гімнастичній стінці, похилій драбині (заввишки до 2 м) приставним та попереми́нним кроками. Вчити переходити з одного прольоту гімнастичної стінки на інший приставним кроком ліворуч і праворуч.

Рівновага. Формувати вміння ходити по доріжці, гімнастичній лаві (завширшки 15-20 см, заввишки 25-30 см) приставним і переми́нним кроками - по мотузці, покладеній на підлогу прямо - по колу та зигзагом (завдовжки 10 м); ходити з торбинкою з піском на голові, руки в сторони, на поясі; ходити і бігати по прямій та звивистій доріжках, обминаючи дерева, куці тощо; переступати через палицю або мотузку, підняті на висоту 20-25 см; ходити по ребристій дошці, обмеженій горизонтальною і похилою площиною (колода, дошка, земляний вал); сходити на гірку і збігати з неї; ходити і бігати по покладеній похило дошці (завширшки 15-20 см), один кінець якої піднято на висоту 30-35 см; ходити по колоді прямо, боком, приставним кроком; ходити по гімнастичній лаві (колоді) з рухами рук (уперед, в сторони). Вчити утримувати рівновагу, стоячи на носочках, руки вгору; на одній нозі, піднявши другу вперед або в сторону, руки на поясі; робити перекати з п’ят на носочки і навпаки, стоячи серединою ступні на гімнастичній палиці.

➤ **Рухливі ігри. Народні ігри**

Вивчити декілька нескладних рухливих ігор, зокрема народних, самостійно організувати їх. Учити чітко дотримуватися правил гри. Викликати зацікавленість рухливими іграми, бажання займатися руховою активністю, правильно виконувати рухові дії, отримувати від цього задоволення.

Виховувати наполегливість, витримку, взаємодопомогу. Сприяти розвитку дружніх взаємин.

Розвивати вміння самостійно бавитися м’ячами, скакалками, обручами. Заохочувати до використання усної народної творчості: лічилки, за- клички тощо.

Формувати почуття задоволення від участі у спортивних вправах і рухливих іграх.

Тематика рухливих та народних ігор

Ігри з ходьбою та бігом: “Знайди собі пару”, “У ведмедя у бору”. “Кольорові автомобілі”, “Про Катрусю і цапка”, “Пташки і кіт”, “Іменинний пиріг”, “Пастух і стадо”, “Качечка”, “Прапорці”, “Метелики”, “Нумо в коло!” *Народні ігри:* “Коза”, “Лисичка”, “Залізний ключ”, “Горішки”, “До мене”, “Птахи”, “Нумо в коло”, “Лупак”, “Дід”, “Мак”, “Пастух і стадо”, “Гуси”, “Літала сорока по зеленім гаю”, “Опанас”, “Ой у перепілки”, “Горобейко”.

Ігри з повзанням і лазінням: “Не дзвони”, “Діти і вовк”, “Переліт птахів”, “Кошенята і цуценята”, “Кролики”. *Народні ігри:* “Кролики”, “Діти і сова”, “Підповзи до прапорця”, “Не дзвони!”, “Кошенята і цуценята”.

Ігри з киданням, та ловінням: “Лови, кидай, падати не давай!”, “М’яч через сітку (мотузку)”, “Школа м’яча”, “Скраклі”. *Народні ігри:* “М’яч у колі”, “Збий булаву”, “Гарячий м’яч”, “Полювання на зайців”, “Хто далі кине”, “М’яч через мотузку”, “Влуч у кошик”, “Млин”.

Ігри зі стрибками: “Зайці і вовк”, “Зайчик сірий умивається”, “Жабки і журавлі”, “Горобчики”, “Не замочи ніг”, “Подзвони в брязкальця”, “Дідусь і зайчата”. *Народні ігри:* “Бузьок і жаби”, “Горобчики-стрибунці”, “Лисиця в курнику”, “Стрибуни”, “Цапок”, “Білкі”, “Вишні-черешні”, “Жаби-мандрівниці”.

Ігри на орієнтування у просторі: “Знайди, де заховано”, “Знайди і промовчи”, “Хто вийшов?”, “Відгадай, чий голос”, “У лісочку на горбочку”. *Народні ігри:* “Рибки і кіт”, “Сторони світу”, “Жучок”, “Качечка”.

➤ **Вправи спортивного характеру**

Катання на санках. Закріплювати вміння спускатися на санчатах з невисокої гірки по одному, гальмувати п’ятками під час спуску; катати на рівному місці удвох одну дитину. Загальна тривалість катання 40—45 хв.

Ігри: “Ворітця”, “Хто далі проїде?”, “Не зачепи”, “Карусель у лісі”.

Ходьба на лижах. Формувати навичку ходьби на лижах під час денної прогулянки тривалістю 30-35 хв. Вчити дітей “ступаючому кроку” під час ходьби на рівній місцевості та при підйомах на схилах; вмінню координувати рухи ніг та рук під час ходьби на лижах. При виконанні “ковзного кроку” вчити переносити вагу тіла з однієї ноги на іншу.

Катання на велосипеді. Вчити кататися на двоколісному велосипедах по прямій; робити повороти праворуч, ліворуч; під час їзди вчити сидіти рівно і дивитися вперед.

Плавання. Привчати дітей занурюватися у воду, відкривати очі під водою, орієнтуватися під водою; сидючи на мілководді, виконувати рухи ногами вгору - вниз; ходити по дну на руках уперед і назад (ноги випрямлені); привчати робити глибокий інтенсивний вдих із повним видихом; вчити ковзати з предметом у руках; привчати узгоджувати рухи рук і ніг. Формувати вміння, поступово присідаючи, занурюватися у воду з головою.

Вправляти у плаванні зручним для дітей способом.

Заняття з плавання організовувати підгрупами по 10-12 дітей. Тривалість занять - 5-7 хв (початковий етап навчання); згодом 20-25 хв. Організовувати заняття двічі на тиждень.

Ігри у воді: “Дзига”, “Чапля”, “Каруселі”, “Брід”, “Бігом за м'ячом”, Гойдалка”, “Катання на кругах”, “Покажи п'яти”.

➤ **Показники компетентності за освітньою лінією “ОСОБИСТІТЬ ДИТИНИ”:**

- дотримується норм особистої гігієни, культури поведінки за столом;
- розуміє потребу загартування, із задоволенням бере участь у загартовувальних процедурах, має потребу в активній руховій діяльності;
- виявляє інтерес до результатів рухової діяльності; може добре тримати рівновагу, стежити за положенням свого тіла під час виконання різноманітних вправ;
- уміє ходити з вільними, природними рухами рук, тримаючись прямо; бігає легко, ритмічно, володіє різними видами ходьби та бігу;
- упевнено стрибає з місця, відштовхуючись обома ногами й змахуючи руками;
- вміє лазити по гімнастичній стінці довільним способом, не пропускаючи щаблів;
- дотримує певних інтервалів під час руху в різних видах шиккування, добре орієнтується у просторі;
- виявляє інтерес до вправ з елементами спорту, самостійно з'їжджає на санчатах із гірки, їздить на триколісному й двоколісному велосипедах, катається на лижах, плаває, виявляє витримку та наполегливість;
- називає основні частини тіла людини, функції деяких органів;
- розуміє значення руху в оздоровленні людини;
- виконує загартовувальні процедури та розуміє їх значення для здоров'я;
- розуміє, що брудна вода - загроза для здоров'я, знає цілющі властивості води;
- виконує гігієнічні процедури;
- доглядає за чистотою свого тіла;
- має практичні навички використання природних чинників в оздоровленні;
- знає основні правила захисту від інфекційних хвороб, надання першої допомоги хворій людині;
- розуміє, що шкідливі звички впливають на здоров'я, намагається їх позбутися;
- має знання про оздоровчі аспекти побуту українського народу;
- розуміє потребу користування індивідуальними предметами гігієни;
- розуміє необхідність дотримання режиму дня для здоров'я людини;
- усвідомлює вплив санітарного стану приміщення на здоров'я людини;
- має навички культури поведінки за столом та гігієни харчування;
- відрізняє корисні рослини від шкідливих та отруйних;
- підтримує добрі взаємини з дітьми та дорослими;
- розуміє причини виникнення пожежі;
- має поняття про різні види переходів, дорожні знаки для пішоходів, правила поведінки у транспорті та біля дороги;
- розуміє небезпеку від користування гострими, ріжучими та вибухонебезпечними предметами; небезпеку самостійного користування ліками і термометром, електроприладами;
- знає про те, як треба поводитися з чужими та домашніми тваринами;
- усвідомлює, що в зимовий період небезпечно ходити під дахами та балконами, з яких звисають бурульки;
- розуміє, що вживання сумнівних ягід, плодів, рослин може спричинити отруєння.

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ “ДИТИНА В СОЦІУМІ” **ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ**

➤ **Вікові можливості дитини**

На п'ятому році життя під впливом виховання починають формуватися почуття, які виражають стійкіше ставлення до людей і явищ, з'являються бажання бути корисним для людей, увага до їхніх потреб, формується почуття відповідальності за доручену справу, результат якої важливий для інших. На тлі подальшого зростання потреби в співпраці з ровесниками все виразніше виявляється потреба в доброзичливій увазі з боку товариства. Саме в цьому віці діти усвідомлюють своє місце у групі однолітків. На цьому ґрунті чітко проглядається вибіркоче ставлення до партнера по спілкуванню. Ставлення до ровесників стає дружлюбним, формується вміння підпорядковувати свої бажання вимогам інших дітей і дорослих. У цьому віці яскраво виявляється позиція “захисника” норм поведінки, еталоном яких є дорослий. Помітні зміни бачимо у сфері культури спілкування дітей із дорослими. Якщо у стосунках із близькими Дорослими діти цього віку довірливі, впевнені, зацікавлені в контактах, то в присутності стороннього дорослого їм притаманні сором'язливість і неспокійний стан.

У групі дітей п'ятого року життя нового значення набуває виховання культури трудової діяльності, де формується відповідальність за доручену справу, розуміння значення результатів своєї праці для інших. Діти виявляють здатність долати труднощі на шляху до бажаної мети.

Виховання культури поведінки ускладнюється тим, що, ставлячи перед дітьми нові вимоги, педагог повинен постійно закріплювати вже сформовані в молодших групах навички й уміння.

➤ **Освітні завдання**

- Формувати моральну позицію дитини, ціннісні орієнтири, інтереси та потреби.
- Виховувати позитивні почуття до рідних, повагу до старших.
- Сприяти розвиткові дружніх взаємин між дітьми, проявів турботи про ровесників та інших дітей.
- Виховувати ініціативність у становленні товариських взаємин з однолітками, вміння проявляти турботу про молодших дітей;
- Формувати охайність у зовнішньому вигляді
- Виховувати культуру поведінки за столом, у громадських місцях.
- Формувати почуття гумору.

➤ **Духовне виховання**

Формувати у дітей звичку не брати без дозволу чужих іграшок та інших чужих речей.

Виховувати дружлюбне ставлення до інших дітей: не жалітися і не наговорювати дорослому на іншу дитину, вміти допомогти, не заздрити, порадіти успіхові іншої дитини, просити вибачення, коли образив товариша, не конфліктувати, захищати молодших і слабших, не ображатися.

Вчити виявляти турботу та любов до приручених тварин. Учити пояснювати свої вчинки, оцінювати їх. Поглиблювати знання про релігійні свята (Святого Миколая, Різдво, Великдень, Стрітєння тощо) та обряди, пов'язані з ними. Розучувати колядки, віншування, щедрівки, гаївки тощо.

➤ **Сім'я**

Продовжувати формувати поняття рідної домівки, рідної хати як найдорожчого місця для кожної людини (щасливий той, хто має батька, маму, рідний дім тощо). Виховувати любов до отчого дому, родини, повагу до батьків, дідуся, бабусі; гордість за близьких людей, бажання наслідувати позитивні риси та вчинки предків, продовжувати традиції роду.

Вчити помічати працю батьків, цінувати речі, створені їхніми руками; помічати їхній настрій (втомлений, зажурений, веселий тощо) і відповідно поводитися; виявляти бажання допомогти, чуйність, доброзичливість; вживати ввічливі форми звертання до дорослих.

Підводити до розуміння того, що дитина в сім'ї має піклуватися про молодших братиків і сестричок та допомагати старшим.

➤ **Ставлення до ровесників та інших дітей**

Закріплювати вміння допомагати один одному та молодшим дітям одягатися й роздягатися; виявляти дружлюбне ставлення до молодших дітей. Вчити хлопчиків виявляти елементарні форми чоловічої галантності: пропускати дівчинку вперед, подавати іграшку, стільчик;

ділитися іграшками, підіймати предмет, що впав, поступатися місцем, чітко і виразно висловлювати своє прохання, подяку тощо.

Виховувати скромність, чуйність, бажання бути справедливим, сильним і сміливим; вчити відчувати сором за поганий вчинок. Сприяти формуванню особистого ставлення дитини до дотримання (порушення) моральних норм: співчуття до скривдженого та непогодження з діями кривдника; схвалення дій того, хто вчинив справедливо.

➤ **Спілкування**

Вчити вітатися і прощатися з дітьми та дорослими, дякувати за допомогу, проявлену увагу. Продовжувати вчити культури спілкування: стояти прямо, не крутитися, не тримати руки в кишенях, говорити ввічливо, з інтонацією, дивлячись співрозмовникові у вічі, не втручатися у діалог старших, у тактовній формі висловлювати відмову, незгоду. Вчити використовувати ввічливі форми звертання до дітей і дорослих; не допускати вживання прізвиськ; передбачати наслідки своїх негативних дій, розуміти причини виникнення конфлікту. Давати знання, що першим вітається чоловік, хлопчик. Учити вмінню спілкуватися по телефону.

Сприяти набуттю дітьми досвіду позитивного спілкування, вміння диференціювати емоції. Спонукаати дітей до збереження життєрадісного, дружельюбного стану, до оцінювання власних вчинків з погляду їх наслідків для фізичного та емоційного стану іншої людини і самого себе.

➤ **Культура в побуті**

Вчити стежити за охайним виглядом свого одягу, чистотою обличчя, рук; за потреби - умиватися, мити руки, користуватися носовичком, поправляти одяг, чистити взуття.

Формувати вміння сервірувати стіл, культурно поводитися за столом: не ставити лікті на стіл, сидіти прямо, не схилитися над ним, їсти не поспішаючи, користуватися столовими приборами (ложкою, виделкою тощо), без нагадування користуватися серветкою.

➤ **Поведінка у громадських місцях**

Вчити дітей під час демонстрування фільму чи перегляду вистави не розмовляти, ставити запитання після перегляду. Вчити проходити на своє місце повз людей, які вже сидять у ряді (потрібно вибачитися і проходити обличчям до них). Вчити не вимагати місця у транспорті, без насилування поступатися місцем старшим людям; голосно не розмовляти.

➤ **Формування почуття гумору**

Збагачувати досвід дітей використанням дотепів, народних жартів. Зчитати влучно добирати слова, що характеризують певні вади у поведінці людей (ледарство, впертість, жадібність, боягузтво). Вчити розуміти алегорію.

➤ **Показники компетентності дитини:**

- має уявлення про сім'ю, родину та родинні взаємини: взаємодопомогу, турботу, любов;
- розповідає про домівку, своїх рідних, називає їхні імена, прізвища, професію;
- прагне до позитивних форм поведінки, уважна до оцінок дорослих;
- дотримується елементарних правил культури спілкування з дорослими й однолітками;
- намагається оцінити дії та вчинки інших людей з позиції відомих правил та оцінок;
- уміє порадити за однолітків; звертаючись до них, виявляє вміння зрозуміти їх, допомогти їм;
- виявляє посилену турботу про літніх людей;
- прагне виконувати трудові доручення дорослих, діяти разом із ними;
- володіє необхідними культурно-гігієнічними навичками, охайно одягається;
- уміє культурно поводитися у громадських місцях, за столом;
- прагне створити затишок у рідній домівці, має знання про якості та використання предметів домашнього вжитку;
- формувати почуття гумору.

ОСНОВИ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ

➤ **Вікової можливості дитини**

На 5 році життя дитина активно спостерігає і проявляє інтерес до світу людських взаємин. Активізується пізнавальна діяльність; дитина задає дорослому безліч запитань “Чому?”

Допитливість дитини стає зосередженою, а висловлювання логічнішим.

Дитина заявляє про свої права бути почутою, прагне до розуміння. Дошкільник усвідомлює свої права й обов'язки, як члена родини, колективу дошкільному навчальному закладі крізь призму уявлень: бажаного і належного, припустимого і небажаного, можливого і забороненого.

➤ **Освітні завдання**

- Формувати правову культуру особистості, поняття про права й обов'язки; вчити поважати права інших людей.

- Давати знання про те, що кожна людина своєрідна, неповторна, народилася на світ, щоб жити і бути щасливою, ніхто не має зазіхати на це право. Формувати у дітей поняття про життя як найвищу цінність.

- Вчити дітей відповідально ставитися до виконання обов'язків як добропорядного члена суспільства, громадянина України.

- Виховувати почуття гідності, самозначущості, впевненості в собі.

- Формувати елементарне розуміння дітьми обов'язку держави захищати права дитини.

Право на життя. Давати знання, що Землю населяють різні народи з певними особливостями зовнішнього вигляду, типовими видами занять, особливостями побуту, пов'язаного з умовами проживання; ніхто не має права посягнути на їхнє життя.

Право на ім'я. Допомогати дітям усвідомлювати свою індивідуальність, зовнішню несхожість на інших людей; пояснювати, для чого кожній людині дане ім'я. Вчити називати імена своїх рідних, ровесників, інших дітей. Показувати дітям, що ім'я може звучати по-різному (офіційно і пестливо). Вчити утворювати ім'я за допомогою зменшувально-пестливих суфіксів. Розповідати, що діти однієї вікової групи мають різні дати народження, іноді дні народження різних людей збігаються.

Право на сім'ю. Розширювати уявлення дітей про те, що сім'я - це основа життя родини; вона потрібна кожній людині для того, щоб бути щасливою. Пояснювати, що сім'ї бувають різними за кількістю дітей і дорослих. Вчити дітей називати себе по-різному (брат, сестра, син, дочка, онук, онучка).

Право на житло. Підводити дітей до розуміння права на житло. Розширити уявлення про різні види помешкань (квартира, будинок), про особливості різних місць проживання людей (місто, село; широка (вузька) коротка (довга) вулиця, проспект, бульвар, провулок, площа, майдан тощо); вчити називати країну, місто (село), де живе дитина, домашню адресу; розповідати про свою кімнату (дитячий куточок), вулицю тощо.

Право на освіту і вибір професії. Підводити дітей до розуміння того, що кожна дитина має право на освіту. Формувати загальне уявлення про дитячий садок як заклад освіти (місце, де діти засвоюють певні знання, набувають практичні навички). Розповідати про різні види навчальних закладів.

Привертати увагу дітей до професій їхніх батьків, продовжувати вчити мріяти про майбутнє, висловлювати свої думки.

Допомогати сприйняти свою мрію, своє "Я" як індивідуальність у суспільстві.

Право на відпочинок. Формувати уявлення, що є різні види відпочинку: ігрова діяльність у дитсадку, екскурсії на природу, подорожі до близьких в інші міста, дні народження, свята.

Ознайомлювати з правилами, яких треба дотримувати під час будь-якого відпочинку.

Право на харчування. Розширювати уявлення дітей про те, що харчування - основний спосіб підтримання здоров'я людини. Давати дітям знання про вітаміни, їх вплив на організм людини та про продукти, в яких вони містяться.

Давати знання про зміст понять "режим харчування" та "культура харчування". Виховувати бережне ставлення до продуктів харчування. Інформувати дітей про шкідливі для здоров'я продукти харчування (чіпси, сухарики тощо).

Ознайомлювати з лікарськими й отруйними речовинами.

Розширювати знання про професії: кухар, продавець, лікар, водій, фермер.

Право на медичну допомогу. Допомогати дітям усвідомлювати, що "здоров'я - найцінніший скарб людини". Давати знання про те, що про здоров'я треба дбати: робити ранкову гімнастику, повноцінно харчуватися їжею, багатою на вітаміни, багато рухатися. Розповідати про здоров'я та прояви хвороби; пояснювати, куди треба звернутися у випадку захворювання; вправляти у називанні номера телефону швидкої допомоги.

➤ **Показники компетентності дитини:**

- усвідомлює, що для життя людини потрібні їжа, вода. Відрізняє корисну їжу від шкідливої;

- розуміє про різні види відпочинку і бере активну участь у його проведенні;

- знає, що немає більшої цінності, ніж здоров'я;

- виявляє ввічливість, культуру поведінки у спілкуванні з дорослими й однолітками;

- поважає право на ім'я інших, не дає товаришам прізвиськ;

- розуміє, що сім'я - основа життя людини, об'єднує найрідніших людей і складається з батьків і дітей;
- має елементарні уявлення про права та обов'язки дитини;
- знає, що має право на щасливе життя;
- знає, що кожна людина має ім'я, яке вказує на належність до певної статі;
- називає своє місце в родині з різних позицій: онук (онука), син (дочка), брат (сестра);
- знає свою повну адресу;
- має уявлення про те, що на планеті живе багато людей із різними відмінностями, які розмовляють різними мовами, але їх усіх треба поважати;
- виявляє інтерес до навчання;
- пояснює своє місце та обов'язки в родині;
- усвідомлює, що лише завдяки спільним зусиллям можна підтримувати порядок в оселі, в дошкільному навчальному закладі;
- правильно вживає назви трудових дій, пов'язаних із певним трудовим процесом;
- старанно виконує обов'язки чергових у їдальні, на занятті, в куточку живої природи.

НАРОДОЗНАВСТВО

➤ **Вікові можливості дитини**

На п'ятому році життя обсяг інтересів у дітей значно зростає. У них починають формуватися почуття, що виражають ставлення до людей і явищ навколишнього життя, до взаємин між людьми, до предметів, які навколо. Формуються свої враження, в результаті чого дитина визначає, що їй подобається.

Діти легко сприймають та засвоюють колядки, щедрівки, віншування, гаївки, веснянки, а також народні рухливі ігри. Малюки залюбки грають у народні ігри з простим сюжетом, виконують різні ролі, водять хороводи.

Зростає емоційна чутливість, цікавість до розповідей дорослих про звичаї та традиції рідного краю, бажання наслідувати їх. У процесі активної участі у підготовці та організації народних свят діти можуть не лише наслідувати дорослого, а й виявляти елементарну творчість.

➤ **Освітні завдання**

- Ознайомлювати дітей із народними національними оберегами (калина, верба, віночок, сорочка-вишиванка тощо).
- Ознайомлювати з минулим рідного краю, заохочувати дітей до пізнання свого родоводу.
- Залучати дітей до української національної обрядовості, підготовки та відзначення народних свят, звичаїв і традицій.
- Розвивати у дитини такі риси характеру, як щирість, гостинність, доброта, щедрість через багатство національного фольклору (казки, загадки, скоромовки, прислів'я, приказки, пісні та народні ігри).
- Формувати знання дітей про побут українського житла, українську іграшку, посуд, одяг.

➤ **Сім'я, родинні традиції**

Розширювати знання про сім'ю, рід. Вчити розповідати про сім'ю за родинними світлинами. Продовжувати ознайомлювати дітей із формами звертання в українській родині: до старших звертаються на "Ви", Це підкреслює пошану до людей. Ознайомлювати з родинними святами (хрестини, день народження), сімейними обов'язками. Формувати вміння підтримувати щирі, доброзичливі родинні стосунки. Підводити до розуміння того, що старша дитина в сім'ї має піклуватися про молодших братиків і сестричок.

➤ **Українська оселя**

Давати дітям уявлення про українську садибу: хату, подвір'я, садок, квітник, криницю, огорожу, стайню (використовувати назви, характерні для регіону). Ознайомлювати з рослинами-оберегами на українському подвір'ї (калина - символ вірності, нескореності; верба - символ рідної домівки; чорнобривці, мальва, ружа, червона рута - символи материнства, любові, ніжності).

Розширювати знання про інтер'єр хати та кухні: піч, начиння для печі (рогач, коцюба, хлібна лопата); посуд (макітра, горнятка, тарелі, горщики, макогін, діжа, качалка тощо), світлиця - меблі: скриня, колиска, стіл, лава, ослін. Розповідати про використання предметів національного декоративно-ужиткового мистецтва (рушники на образах, обрус, килими, постіль, вишивані подушки); покуття - найсвятіше місце в хаті, місце для образів, образи прикрашали рушниками; оздобою української оселі є світлини батьків, родини, портрети національних героїв, Т. Шевченка.

➤ Краєзнавство

Розповідати про заснування столиці України - міста Київ. (У столиці працюють: Президент, міністри, народні депутати. У Києві головна вулиця - Хрещатик, є метро.) Наголосити на тому, що в Україні державною мовою є українська. Продовжувати ознайомлювати дітей з архітектурними пам'ятками, а також із легендами рідного краю.

➤ Народний одяг

Поглиблювати знання дітей про український національний одяг, його зручність, декоративну мальовничість. Розширювати уявлення про жіночий український костюм: вишиту сорочку, плахту, запаску, хустину (для жінок) та віночок зі стрічками (для дівчат), намисто тощо; чоловічий український костюм: сорочка-вишиванка, штани (шаровари), свита, бриль, шапка. Давати уявлення про дійство плетіння віночків, заготівлю квітів, вікові ритуали одягання та носіння віночків. Ознайомлювати із традицією прикрашання українського національного одягу, з національним одягом свого краю.

Знайомити з легендами, оповідками, піснями про віночок, квіти у ньому, хустину, сорочку-вишиванку тощо.

➤ Ігри. Українська народна іграшка

Навчати дітей хороводних ігор із текстом для співу. Продовжувати ознайомлювати з дерев'яними іграшками Яворівщини (коник, візок, пташка); розглядати візерунки на виробих. Ознайомлювати з глиняними свистунцями (опішнянськими та косівськими), іграшками, плетеними з лози. Заохочувати до малювання простих візерунків на площинних формах іграшок.

➤ Календарно-обрядові свята

Формувати уявлення дітей про традиції, обряди та звичаї (Різдво - свята вечерея в родині, дідух, сімейні традиції частування, колядування; щедрування; Великдень - традиції освячення великоднього кошика, розфарбовування писанок, крашанок, ведення гаївок, великодні ігри; Стрітіння - зустріч зими з весною, ігри, освячення свічок, які називають "громовицями", бо вважають, що вони оберігають людей від грому; свято Святого Миколая - написання листів Святому Миколаєві).

Залучати дітей до участі у відзначенні свят. Розучувати календарно-обрядові пісні, віншування, колядки, щедрівки, ігри; знайомити з обрядовими стравами (кутя, вареники, узвар, паска, писанка, крашанка, пампухи).

➤ Народні ремесла

Ознайомлювати дітей із предметами народного декоративно-ужиткового мистецтва, їх використанням у повсякденному житті. Давати знання про вироби гончарів - посуд (миски, глечики, макітри, куманці, горнята-двійнята) косівських, опішнянських, гаварецьких майстрів. Розповідати, що гаварецьку кераміку виготовляють на Львівщині (макітра, миска, горнята, підсвічники тощо); вироби гаварецьких майстрів мають чорний колір. Ознайомлювати з косівською керамікою (посуд розмальований рослинно-геометричним візерунком).

Прилучати дітей до краси української вишивки, розповідати про вишивку, сорочку-вишиванку, історію її виникнення. Ознайомлювати з характерними особливостями вишивки свого регіону. Розповідати, що в Україні з давніх-давен поширене ткацтво (ткали полотно, а також килими).

Залучати дітей до традицій писанкарства. Ознайомлювати з історією виникнення писанки, легендами й казками про неї. Розповідати, що в Коломиї є музей та пам'ятник писанці; писанки вирізають із дерева, роблять із бісеру. Розширювати знання дітей про витинанку: її робили з паперу одного або кількох кольорів, нею прикрашали оселю до свят. Ознайомлювати з виробами, плетеними з лози (кошики, тара для збіжжя, капелюхи, капці).

➤ Показники компетентності дитини:

- володіє елементарними трудовими навиками, бережно ставиться До результатів людської праці;
- дотримується норм культури спілкування, поважає інших, турбується про них, виявляє привітність та гостинність, пошану до старших;
- дотримується родинних звичаїв і традицій під час відзначення різних свят;
- має загальні уявлення про культуру українського народу, про звичаї та традиції, про споконвічне прагнення українців до краси;
- емоційно сприймає народну іграшку, традиційний одяг, вироби народних майстрів;
- розуміє, що Україна є Батьківщиною, що в українців є своя мова, звичаї та традиції, календарно-обрядові свята, різні символи. Виявляє стійкий інтерес до історії рідної землі;
- має уявлення про житло, предмети народного декоративно-ужиткового мистецтва, їх

використання в повсякденному житті, народну іграшку, вишивку, український національний одяг, сім'ю та сімейні традиції в Україні;

- милується виробами народного декоративно-ужиткового мистецтва, охоче слухає різноманітні народні пісні, дивиться і емоційно сприймає виконання хореографічних композицій у виконанні дорослих і дітей;

- бере участь у дійствах календарно-обрядових свят;

- виявляє ініціативу, відтворює кращі зразки народного фольклору та речей народно-ужиткового мистецтва.

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ “ДИТИНА У ПРИРОДНОМУ ДОВКІЛЛІ”

➤ Вікові можливості дитини

Сприймання дитини п'ятого року життя активне, емоційне. Дитина вже усвідомлює поставлену дорослим мету спостереження за об'єктами. Вона зіставляє сприймані об'єкти, аналізує їх, визначаючи частини, форму, колір. Запитання, які вона ставить дорослому, свідчать про осмисленість її сприймання. Сприймання узгоджується з практичними діями, що є фундаментом для формування різноманітних обстежу-вальних дій. Починається розвиток довільного відтворення, а згодом і довільного запам'ятовування.

Наприкінці п'ятого року життя діти сприймають завдання запам'ятати як обов'язкове, уважно вислуховують, просять повторити. Згадування також набуває ознак розгорнутого і контрольованого процесу. Велике значення для подальшого розумового розвитку дитини має образна пам'ять, що інтенсивно збагачується саме в цей період. Уявлення або образи раніше сприйнятих об'єктів, що збереглися, становлять основний зміст пам'яті дитини. Це насамперед уявлення про природне середовище, звірів, птахів, рослини тощо.

Емоції дитини часто залишаються ще ситуативними, бурхливими та нестійкими.

Уява дитини п'ятого року життя постійно підтримується її зовнішніми діями. Проте в цьому віці спостерігаються випадки переходу від уяви, підтримуваної зовнішньою опорою, до уяви, що проявляється тільки в мовленнєвих актах (наприклад: розповідь вихователя про їжака, читання оповідання про осілих птахів тощо). Важливою рисою уяви є надання явищам природи почуттів. Асимілюючи явища природи, дитина переносить на рослини, тварин і неживі об'єкти людські властивості. У цьому антропоморфізмі виявляється її прагнення пояснити невідоме через відоме.

У цей період характерним є зростання довільності, цілеспрямованості, стійкості уваги. Проте обсяг уваги недостатній, щоб розрізнити складні за змістом об'єкти, які мало чим відрізняються один від одного.

Мислення дитини п'ятого року життя стає потужнішим. У дитини все ще значну роль відіграє дійова форма мислення. Дитина бере участь у різних видах діяльності (висівання насіння, догляд за об'єктами природи тощо), які збагачують її знаннями про довкілля. У дитини п'ятого року життя розвиваються інтелектуальні пізнавальні почуття. Виникає інтерес до об'єктів і явищ природи. Об'єктами, які формують яскраві пізнавальні почуття дитини, є тварини. Дитину цікавить вигляд, поведінка тварин (з цікавістю розглядає мордочку, лапки їжака, слухає його пихкання, з любов'ю доглядає за звірятком).

Дії дитини п'ятого року життя все більше спонукають до напруження м'язів, нервової системи, а отже, дитині треба долати різні перешкоди на шляху до досягнення мети. При цьому відбувається активізація вольових зусиль. Щоб виконати будь-яке доручення дорослого (полити квіти, нагодувати рибок), дитині доводиться гальмувати свої бажання і припиняти справу, яка цікавила її в цей момент.

У такий спосіб відбувається розвиток, тренування волі.

У дитини п'ятого року життя триває процес розвитку мовлення. Мовлення супроводжує спостереження, працю дітей у природі, пошукову діяльність, дидактичні ігри на природничу тематику тощо. Дитина слухає доволі складні інструкції і точно виконує необхідні дії на вимогу вихователя. Словник дитини швидко розширюється, збагачується різними частинами мови (дієслова, займенники, сполучні слова). Порівняно з іменниками, прикметників у словниковому запасі значно менше. Важливим завданням у цей період життя дитини залишається розвиток мовлення. Дитина п'ятого року життя, прагнучи, щоб співрозмовник її правильно зрозумів, сама уточнює свою розповідь: “Тоді він, собака, почав гавкати”. Передаючи події, що викликали яскраві, емоційні переживання, дитина довше затримується на ситуативно-експресивному викладі.

➤ Освітні завдання

- Підводити дітей до визначення суттєвої, спільної для всіх об'єктів природи ознаки: вода,

земля, пісок, глина, каміння, повітря - не росте, не живиться, не розмножується.

- Розкривати дітям найелементарніші зв'язки між явищами природи і змінами в житті рослин (без води рослина засихає; менше світить сонце - листя змінює свій колір).
- Ознайомлювати дітей із кімнатними рослинами та умовами, необхідними для їх росту.
- Підтримувати практичні дослідницькі вміння з догляду за рослинами.
- Сприяти ознайомленню дітей із різноманітним світом тварин (свійських і диких), їх зовнішньою будовою, з умовами їх існування.
- Підтримувати бажання дітей до розуміння взаємозв'язків у природі.
- Давати уявлення про природоохоронну діяльність людини.

ПРИРОДА ПЛАНЕТИ ЗЕМЛЯ

➤ **Явища природи. Нежива природа**

Підводити дитину до розуміння, що **сонце** рухається по небосхилу. Восени і взимку Сонце світить менше.

Ранньою весною сонце ще не гріє, а тільки яскраво світить. Із кожним днем помітно підіймається все вище і дужче припікає.

Улітку сонце високо в небі, воно зігріває землю, повітря.

Давати дітям знання, що небо буває блакитним, чистим або похмурим. Коли важкі темні хмари нависають над землею, вони ховають сонце, з них часто йдуть дощі. Звертати увагу дітей на купчасті хмари, з'ясувати, чому їх так називають, на що схожі, як вони рухаються по небу. Перед грозою небо вкривається темними хмарами, під час грози гримить грім і блискає блискавка.

Давати дітям знання, що **повітря** є навколо нас, воно прозоре, невидиме, легке. Повітря чисте, спекотне влітку - його прогріває сонце; взимку - холодне, морозне. Повітря рухається і утворює вітер. Повітрям дихають рослини, тварини, люди. Вітер буває різної сили (слабкий, помірний, сильний). Улітку бувають грози та буревії, взимку - заметілі та хуртовини.

Уточнювати уявлення дітей про зовнішні ознаки **води** на дотик: тепла, холодна. Вода без смаку - не солодка, не солоня, не кисла; без кольору.

Вода тече, наповнює річки, озера, моря. Вона буває чиста і брудна. Розповісти, які річки протікають у різній місцевості.

Вчити розрізняти якості чистої (прозора, без запаху, без смаку) та забрудненої води (непрозора, має запах, смак).

Вода може нагріватися, може бути теплою, гарячою (окріп).

При низькій температурі вода перетворюється в лід.

Навесні тане сніг, на річках, озерах - лід. Лід на річках тріскається, ламається, починається льодохід.

Ознайомлювати з властивостями льоду (гладенький, прозорий, слизький, крихкий, твердий).

Розширювати знання, що ґрунт, пісок, глина, каміння - складаються з дрібних крупинок. Пісок, глина, каміння є різного кольору. Глина - біла, сіра, червона, жовта; пісок - білий, жовтий. У Львівській, Житомирській областях є багато глини та піску, у Карпатах, Криму - каміння.

Давати знання про властивості ґрунту, значення ґрунту для рослин; взимку під впливом низької температури ґрунт і пісок замерзають.

Розповідати про сезонні зміни в природі, підтримувати бажання дітей самостійно помічати та називати стан погоди, її ознаки: тепла, холодна, вітряна, безвітряна, хмарна, ясна, дощова, сніжна; розуміти її вплив на поведінку людей, тварин, стан рослин.

Привертати увагу до змін погодних умов (багато випадає дощів, тумани, грози, відлиги, ожеледі).

Спостерігати за зміною положення сонця, станом землі, повітря, рослин, поведінкою тварин, діяльністю людей.

Давати дітям уявлення про характерні прикмети кожного сезону. Ознайомлювати зі змінами, що відбуваються біля водойм восени (не літають комахи, не чути жаб'ячих пісень, засохли рослини), причинами змін. Розкривати дітям елементарні зв'язки між явищами неживої природи та змінами в житті рослин і тварин (стало холодно - засохли рослини - зникли комахи - перелітні птахи відлетіли в теплі краї). Вчити встановлювати залежність між погодою та одягом людей.

➤ **Рослини**

Продовжувати ознайомлювати дітей із деревами, кущами, трав'янистими рослинами та змінами в рослинному світі в різні пори року: поява листя на деревах, цвітіння квітів, сіяння та садіння овочів, досягання та збирання плодів, овочів (квасоля, огірки, буряки тощо), фруктів (яблука, груші, сливи

тощо), насіння квітів; засихання, потемніння трави.

Ознайомлювати з будовою рослин: корінь, стовбур, листки, квіти, плоди - дерева; корінь, стебло, листя, квіти, плоди - трав'янисті рослини. Розповідати, що рослини ростуть в парку, саду, на городі, в лісі, біля водойми. Розрізняти та називати дерева: липа, береза, горобина; квіти: айстри, чорнобривці; овочі та фрукти. Закріплювати знання, що в квітів утворюється насіння, яке збирають і зберігають для посіву. Ознайомлювати з квітами (півонія, лілія, нарцис, гладіолус, мальва), серед трав'янистих рослин - золототисячник, зозулині черевички, сухоцвіт болотяний. Ознайомлювати з найпоширенішими деревами.

Закріплювати знання дітей про кімнатні рослини: вони корисні, прикрашають кімнату, очищують повітря. Ознайомлювати із зовнішніми характерними ознаками кімнатних рослин.

Усе живе потребує догляду. Наприклад, традесканція потребує багато води, алое - мало.

У куточку природи залучати дітей до довготривалих спостережень: поставити у воду гілки, які з часом випустять листочки; висіяти насіння вівса та гороху - воно згодом проросте.

Формувати практичні та дослідницькі вміння з догляду за рослинами.

Формувати уявлення, що взимку дерева, кущі відпочивають, на них немає листя, воно з'явиться навесні. Взимку залишаються зеленими лише хвойні ялина та сосна. Вчити визначати, чому в кімнаті рослини ростуть і взимку. Ознайомлювати дітей із першими весняними квітами (медунка, мати-й-мачуха, зірочки жовті), вчити розрізняти їх за кольором квітки, стеблом, листям. Вчити фіксувати зміни в розвитку сходів городини та квітів, ознайомлювати з кущами.

➤ **Тварини**

Розширювати уявлення дітей про **диких** (ведмідь, лисиця, білка, їжак, заєць) та **свійських** (корова, кінь, коза, свиня, собака, кішка) **тварин**, їхню поведінку, способи пересування, характерні особливості, властиві їм звуки. Розповідати, чому саме називають тварин дикими та свійськими.

Закріплювати знання назв осілих та перелітних **птахів**. Розширювати знання про свійських птахів (курка, півень, качка, гуска, індик) та їх дитинчат.

Ознайомлювати дітей із зовнішньою будовою **комах**. Розповідати, що з настанням холодів їх стає менше, вони ховаються в щілини, під кору дерев, у землю, а прокидаються комахи навесні. Вчити помічати появу перших метеликів, жуків, мух, комарів, жаб. Розповідати, що мухи та комарі - це корм для жаб, ящірок, ластівок.

Привертати увагу до комах та **земноводних** (хрущ, джміль, бджола, руді лісові мурашки, коник зелений, бабка плоска, жаба, ящірка).

ЖИТТЄДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ У ПРИРОДНОМУ ДОВКІЛЛІ

Формувати у дітей первинні поняття, що природу потрібно оберігати. Не можна глумитися і кривдити тварин, треба піклуватися про них; не можна рвати квітів, ловити комах, топтати жуків. Розповідати про роботу з очищення ставків і річок, яка ведеться в регіоні.

Давати дітям поняття про Червону книгу України. Ознайомлювати з кількома видами рослин і тварин, занесених до неї (рослини - анемона, проліски, фіалки; тварини - їжак, білка, лось). Розповідати, що заповідники створюють для охорони рослин і тварин. (У Карпатах створено Карпатський заповідник, у Херсонській області - заповідник Асканія Нова, у Дніпропетровській області - Дніпровсько-Орільський заповідник.)

ВСЕСВІТ

Ознайомлювати з тим, що люди живуть на планеті Земля. У Космосі є безліч зірок. Між ними і Землею дуже великі відстані.

Розширювати знання дітей про зоряне небо, розповідати про планети Сонячної системи та їх особливості.

Привертати увагу до дослідження Космосу, космічних кораблів, космонавтів та їхнього одягу.

➤ **Показники компетентності за освітньою лінією "ДИТИНА У ПРИРОДНОМУ ДОВКІЛЛІ"**

- визначає зміни у природному довіллі;
- розрізняє пори року;
- визначає стан погоди (дощ, сніг), стан повітря (холодне, тепле, гаряче); знає, якою є погода у весняно-літній та осінньо-зимовий періоди;
- усвідомлює, що вітер - рух повітря;
- визначає властивості піску, глини, ґрунту; основні ознаки води (на дотик, за смаком, за

кольором), вода - це рідина; дощ і калюжі - це вода;

- називає пори року і визначає зміни в рослинному і тваринному світі;
- класифікує об'єкти: дерева, кущі, квіти, овочі, фрукти, птахи, комахи, тварини та називає їх;
- називає кімнатні рослини (бегонія, герань, лілія амазонська, колеус, бальзамін тощо), знає основні правила догляду за ними;
- доглядає за квітами в куточку природи, рослинами на грядці: прополює їх, підживлює, висаджує;
- бере участь у пошуково-дослідницькій діяльності;
- розпізнає свійських птахів та їхніх дитинчат;
- розпізнає диких і свійських тварин, знає їхні особливості, спосіб пересування та називає тих, які є у регіоні;
- розуміє, що бджоли роблять мед із нектару квітів; бджіл розводять на пасіках, мухи і комарі - корм для жаб, ящірок, ластівок;
- має уявлення про рослини і тварин, занесених до Червоної книги України (рослини - анемона, пролісок, фіалка тощо; тварини - білка, лось тощо), і тих, які є у Карпатському заповіднику;
- розуміє, що в довкіллі немає ані корисних, ані шкідливих тварин - усі однаково важливі;
- бачить красу рідної землі, бережно ставиться до об'єктів природи;
- дотримується правил поведінки на природі, в зонах відпочинку;
- цікавиться зоряним небом і планетами Сонячної системи, їх особливостями.

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ “ДИТИНА У СВІТІ КУЛЬТУРИ” **ПРЕДМЕТНИЙ СВІТ**

➤ **Вікові можливості дітей**

Дитина оволодіває новими способами сприймання, які забезпечують обстеження предметів і явищ дійсності, їх різноманітних властивостей і взаємозв'язків. Сприймання спрямоване на пізнання предметів і явищ навколишнього світу. Дитина може групувати предмети за якоюсь однією характерною ознакою.

Розвивається цікавість, інтерес дітей до нового, незнайомого, до понять, незрозумілих слів. Розвивається мисленнєва діяльність, мовлення. Дитина може розповідати невеликі казки, переказувати невеликі твори, розповідати про події з власного життя.

Велике значення відіграють дидактичні та рухливі ігри, що сприяють розвитку вміння дотримувати правил гри і розвивають пізнавальну сферу дитини.

Продовжується розвиток моральних почуттів. У дітей починає формуватися усвідомлення постановки мети діяльності. Все частіше діти виявляють самостійність та ініціативність.

➤ **Освітні завдання**

- Формувати вміння орієнтуватися в багатогранному предметному світі, класифікувати та співвідносити предмети за їх ознаками (матеріалом), функціональним призначенням і використанням, встановлювати найпростіші причинно-наслідкові зв'язки, цілісно сприймати предмет, ситуацію.
- Спонукаати до запитань, роздумів, спонтанних образних асоціацій.
- Формувати уявлення про процес діяльності: постановка мети - виконання дії — результат; ініціювати бажання вносити у кінцевий продукт своєрідність та неповторність.
- Формувати досвід особистості, який збагачує її почуття, Д^{ає} практичні вміння, бажання докладати зусиль для одержання результату.
- Формувати вміння усвідомлювати свою своєрідність і своє місце в суспільстві. Розвивати здатність емоційно відгукуватися на ситуацію чи зміст літературних творів.

➤ **Предметний світ. Житло**

Під час обстеження предмета продовжувати формувати вміння послідовно виокремлювати окремі частини, встановлювати взаємозв'язки між ними. Удосконалювати вміння самостійно встановлювати зв'язки між призначенням предмета і його будовою та матеріалом, із якого він зроблений. Звертати увагу на естетичний вигляд предметів. Вчити диференціювати інтер'єр міської квартири та сільської оселі, називати їх характерні особливості й атрибути. Вчити називати довколишні предмети та предмети вжитку.

Ознайомлювати із сучасними електроприладами: комп'ютером, мікрохвильовою піччю, електричною праскою, пральною машиною, електричним чайником та їх використанням.

Формувати розуміння значення для людей речей, які їм особливо дорогі, звернути увагу на те, що

в людей є улюблені речі, до яких треба ставитися з особливою повагою: світлини, портрети, книжки, подарунки, сувеніри.

➤ **Рідний край**

Вчити диференціювати поняття “місто” і “село”, область; знаходити тотожне, відмінне. Продовжувати формувати знання про своє місце проживання: вулицю та прилеглі до неї інші вулиці. Вчити визначати місцезнаходження дому, дошкільного навчального закладу, місця роботи батьків, аптеки, поліклініки, крамниці тощо.

Давати поняття про головну вулицю (площу) свого населеного пункту, ознайомлювати з визначними місцями міста (села).

Формувати уявлення про те, що ми живемо в Україні, про своє рідне місто (село). До прикладу, Львів - старовинне місто, в якому є багато історичних пам'яток (Оперний театр, площа Ринок, Високий замок тощо). Головний проспект Львова - проспект Свободи. Розповісти, що на головному проспекті встановлено пам'ятник Т. Шевченку, на площі Ринок є Ратуша; кожне місто має свій герб; у Львові на гербі зображений лев, який спирається на щит. Давати дитині поняття, що він символізує (захист та мужність).

Формувати уявлення про Т. Шевченка та його творчість, залучати до слухання і розучування його віршів, вшановування його пам'яті.

Продовжувати ознайомлювати дітей із державною символікою: Державним Прапором України, Державним Гербом України, Державним Гімном України.

➤ **Транспорт і засоби зв'язку**

Розширювати знання про наземний, повітряний та водний транспорт, розпізнавати за призначенням, середовищем пересування. Показувати взаємозалежність призначення, середовища пересування та будови транспорту. Давати поняття, що транспортом керують водії, машиністи, пілоти.

Ознайомлювати дітей із деякими видами сільськогосподарських машин: комбайн, трактор, косарка; із різними видами зв'язку: телефон, листування, поштові пересилки, електронна пошта. Давати поняття про перший транспорт (кінні трамваї).

➤ **Праця дорослих**

Формувати загальне уявлення про різні види праці дорослих. Учити правильно називати знайомі професії, професії батьків, їх трудові дії, розповідати про роль їхньої праці для свого міста (села). Ознайомлювати з матеріалами, інструментами, технікою, яку використовують у процесі трудової діяльності.

Ознайомлювати з працею хліборобів, процесом вирощування хліба; спеціальностями людей, які цим займаються. Давати уявлення про те, що хліб треба шанувати, що хліб - джерело життя, основний продукт харчування, головний результат людської праці. Виховувати шанобливе ставлення до хліба.

Розвивати вміння виявляти увагу та повагу до людей праці, бажання допомогти, зробити приємність.

➤ **Показники компетентності дитини:**

- самостійно займається певною діяльністю, прагне підтримувати порядок і затишок у домі;
- шанобливо ставиться до рідного краю, до людей, їхнього минулого;
- знає, що разом із родиною живе в Україні; впізнає державну символіку (Державний Прапор України, Державний Герб України, Державний Гімн України); виявляє любов до своєї Батьківщини;
- знає назву міста (села), в якому проживає, його визначні місця;
- називає предмети побуту, коротко характеризує їх;
- розповідає про свої враження від побаченого.

ПРЕДМЕТНО-ПРАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

➤ **Самообслуговування**

Учити дітей самостійно одягатися і роздягатися, взуватися і роззуватися, зашнуровувати черевики; дотримувати послідовності під час одягання і роздягання. Вчити акуратно складати і вшати одяг; з допомогою дорослого приводити його в порядок (чистити, просушувати). Вчити бережно поводитися з речами. Привчати дітей помічати безлад у своєму одязі й одязі товаришів; тактовно робити зауваження та усувати його.

Привчати самостійно вмиватися, стежити за своєю зачіскою, за потреби користуватися носовичком, чистити взуття.

➤ **Господарсько-побутова праця**

Привчати дітей підтримувати порядок у груповій кімнаті: класти на місце іграшки, будівельний матеріал, книжки, разом із дорослим підклеювати книжки. Вчити витирати пил зі стола, стелажів. Привчати сервірувати стіл, готувати матеріал для занять і збирати його після заняття, прати ляльковий одяг. Залучати до прибирання майданчика від сміття, опалого листя; підмітання, змітання снігу зі споруд, миття виносних іграшок. Вчити застеляти своє ліжко після сну.

➤ **Праця у природі**

Вчити правильно підливати рослини, визначати потребу їх у вологості; розпушувати землю; витирати листя кімнатних рослин, вирощувати овочі, висаджувати розсаду, сіяти насіння овочів і квітів, підливати грядки, збирати врожай, розпушувати ґрунт; готувати корм для тварин, мити годівниці, напувалки, піддони; насипати міркою корм для риб.

Заохочувати дитину допомагати дорослому пересаджувати рослини, планувати грядки, міняти воду в акваріумі.

Привчати тримати в чистоті та у відведеному місці городньо-садовий інвентар.

Продовжувати вчити турбуватися про осілих птахів.

➤ **Основи економічної культури**

Ознайомлювати дітей із доступними поняттями з економіки, розвивати інтерес до економічних знань. Сприяти осмисленню дітьми рис характеру, пов'язаних з економікою: бережливість, ощадливість, працьовитість, чесність. Формувати уявлення про потреби сім'ї; вчити розуміти відмінність між словами “хочу” та “треба”; вчити визначати першочергові потреби сім'ї.

Ознайомлювати дітей з поняттям “товар”, що таке товар, для чого він існує, де і як його можна придбати. Ознайомлювати з різноманітними торговельними закладами (крамниця, ринок, аптека, гуртівня, кіоск, супермаркет тощо), функціональними особливостями кожного торговельного закладу.

Підводити дітей до розуміння того, що люди різних професій працюють і за свою працю отримують зарплату, яку витрачають для потреб сім'ї.

Вчити дітей знаходити застосування речам, що вийшли з ужитку. Розповідати про вторинну переробку речей та відходів промисловості. Вчити сортувати сміття і викидати у відповідні контейнери.

Розширювати знання про способи зберігання продуктів (соління, сушіння, консервування, заморожування).

Розширювати знання про значення тепла, світла, газу в житті людини, економне їх використання.

➤ **Показники компетентності дитини:**

- уміє самостійно одягатися, роздягатися, взуватися, роззуватися; Доглядати за своїм одягом і речами;
- самостійно вмивається, стежить за своєю зачіскою, користується носовичком чи серветками;
- сумлінно виконує обов'язки чергового в їдальні та під час підготовки до занять;
- підтримує порядок у груповій кімнаті: в куточку іграшок, книги;
- прибирає майданчик від опалого листя, сміття;
- стежить за чистотою піску в пісочниці, перекопує пісок;
- має виносні іграшки, пере ляльковий одяг;
- працює в куточку природи (підливає рослини, розпушує землю, витирає листя кімнатних рослин, годує мешканців куточка, має годівниці); на городі (сіє насіння рослин, висаджує розсаду, підливає їх, збирає врожай);
- допомагає дорослому міняти воду в акваріумі, пересаджувати рослини;
- дбає про осілих птахів (разом з дорослими);
- оперує нескладними економічними поняттями: “товари”, “гроші”, “торгівля”, “покупка”;
- знає про ощадливе використання світла, води, газу;
- визначає першочергові потреби сім'ї, розуміє, що часом необхідно відмовитися від бажання придбати якусь річ;
- розуміє, як можна придбати товар;
- має уявлення про різноманітні торговельні заклади й товари, що їх вони продають;
- знає, що речі, які викидають, проходять вторинну переробку;
- знає, що сміття потрібно сортувати і викидати у різні контейнери.

СВІТ МИСТЕЦТВА

➤ **Сприймання мистецтва**

Вчити впізнавати народну іграшку, захоплюватися нею як витвором мистецтва; цінувати і захоплюватися витворами українських митців.

Розвивати здатність дітей захоплюватися красою музичних образів, настроїв, емоційно реагувати на тембр, ритм, лад музичних творів.

Продовжувати формувати вміння емоційно відгукуватися на виставу, співчувати героям, реагувати на їхні вчинки.

Емоційно сприймати характер твору, розуміти зміст соціально-побутових казок.

Учити цілісно сприймати і розуміти композицію та зміст художнього твору, його жанр.

➤ **Ціннісне ставлення до мистецтва**

Ознайомлювати з характерними особливостями петриківського розпису та гуцульського орнаменту; львівською вишивкою: рослинні елементи, червоний, чорний, синій, жовтий, оранжевий кольори; київською вишивкою; яворівською іграшкою (виготовлена з дерева, світлий колір, рослинний елемент розпису); косівською керамікою (глина, світле тло, розпис білого, чорного, коричневого кольорів); виробами Гавареччини; опішнянською іграшкою. Ознайомлювати з писанкарством і витинанкою; найпростішими способами вирізування.

Виховувати повагу до майстрів декоративно-ужиткового мистецтва, розуміння складності процесу їхньої праці під час розгляду народних іграшок, вишивок, кераміки, писанок тощо. Вчити помічати яскравість і неповторність цих виробів.

➤ **Показники компетентності дитини:**

- впізнає народну іграшку та захоплюється витворами українського мистецтва;
- емоційно реагує на тембр, ритм, лад музичних творів;
- цілісно сприймає і розуміє зміст художніх творів та їх жанр;
- емоційно відгукується на виставу, співчуває героям, реагує на їхні вчинки.

ХУДОЖНЬО-ПРОДУКТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОБРАЗОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ

➤ **Вікові можливості дитини**

У чотирирічок формується стійкіший інтерес до образотворчого мистецтва, всі психологічні процеси стають дедалі досконалішими, розвиваються естетичні почуття. Дитина обстежує предмети за допомогою органів зору та дотику. Поглиблюються її знання про форму, величину. Дитина намагається в образотворенні передати характерність образів, що потребує вдосконалення формотворчих рухів, їх диференціювання та уточнення. Особливу увагу приділяють навчанню зображати предмети різної величини, що складаються з однієї чи кількох частин; закріплюють знання про специфічні ознаки об'єктів та явищ, колірну гаму.

Дитина ознайомлюється з новим формотворчим рухом - вирізуванням.

➤ **Освітні завдання**

- Розвивати стійкий інтерес до образотворчого мистецтва. Формувати вміння емоційно сприймати твори мистецтва, розповідати про них.
- Ознайомлювати з видами образотворення: графіка, живопис, декоративно-ужиткове мистецтво, скульптура, архітектура; жанрами: живопис, портрет, пейзаж, натюрморт.
- Удосконалювати набуті навички образотворення, вміння використовувати засоби передачі предметів і явищ довкілля (лінія, крапка, мазок, пляма, форма, композиція).
- Формувати вміння під час конструювання планувати послідовність роботи, будувати різні конструкції одного і того ж об'єкта; використовувати для конструювання будівельний матеріал, конструктор, папір, природний та допоміжний матеріал.
- Підтримувати і стимулювати самостійний і колективний характер роботи. Розвивати виконавську майстерність і вправність. Вчити радіти результатам своєї роботи.

Малювання. Розвивати емоційну чутливість до творів образотворчого мистецтва: позитивне ставлення до персонажів, уміння помічати їх характерні особливості, виразність поз, жестів, барвистість костюмів, розповідати про взаємини між ними. Формувати вміння розрізняти і називати настрій та душевний стан людини під час аналізу творів мистецтва.

Продовжувати вчити малювати олівцями, аквареллю, гуашшю, вуглиною, пастеллю: регулювати натиск під час заштриховування, не виходити за контури; зафарбовуючи, вести пензлем лише в одному напрямку, передавати характерність образів.

Спонукаати використовувати у роботі інноваційні техніки малювання: псевдофорт (малювання матрицями), флористика (відбивання рослин), малювання клеєм ПВА, свічкою (“сліпе” малювання), зубною щіткою тощо.

Вчити передавати у роботах основні особливості постатей чоловіків і жінок, асоціювати тіло людини з геометричними фігурами: чоловік - прямокутник, жінка - трикутник.

Розвивати вміння вести пошукову діяльність під час добору засобів реалізації задуманого.

Вчити зображувати предмети круглої, прямокутної, трикутної форми, ознайомити з овальною формою; розміщувати предмети в ряд, посередині аркуша та по всій площині; передавати складніші за будовою та пропорціями предмети, кольори; ознайомлювати з барвами (червоний, зелений, коричневий, синій, чорний, білий) та їх відтінками, додаючи білила (блакитний, рожевий, сірий).

Вчити зображувати явища навколишньої дійсності, розміщувати у сюжеті об’єкти один біля одного та по всій площині; зображувати частини доби відповідним кольором небосхилу та наявністю небесних тіл; розрізняти і передавати у малюнках пори року відповідною кольоровою гамою.

Вчити малювати з натури, з пам’яті та з уяви; самостійно та колективно створювати нескладні сюжети, передавати характерні рухи, міміку, пропорції; виконувати багатопланові композиції, об’єднуючи предмети та персонажів за змістом; під час створення композицій знати і називати місцезнаходження об’єктів у просторі (спереду, ззаду, біля, між, вище, нижче).

Ознайомлювати з лінією горизонту та перспективою.

Розвивати вміння самостійно добирати пензлі за товщиною.

Розглядаючи вироби декоративно-ужиткового мистецтва, ознайомлювати дітей із різними орнаментами, елементами розпису.

Формувати відчуття кольору, ритму. Вчити заповнювати знайомими елементами (кружки, лінії, мазки, крапки) площину круглої, трикутної, прямокутної форми (львівська та київська вишивка) та готові форми - баранці, коники, писанки тощо (яворівська та косівська іграшка). Поглиблювати знання про килимарство, ознайомити з технікою нанесення безвідривної лінії.

Вчити виконувати оздоблення ритмічно 2-3 кольорами.

Ліплення. Вдосконалювати навички ліплення під час роботи з глиною, пластиліном, тістом: розкачувати різні за розміром шматки прямими, коловими рухами долонь, розплющувати їх, надавати округлої, овальної та циліндричної форми. Вчити прищипувати, відтягувати, вдавлювати, примазувати глину (пластилін, тісто); передаючи характерні ознаки предметів, користуватися стекою; ліпити вироби гаварецької та косівської кераміки (гличик, таріль, горнятко тощо); яворівську писанку (оздоблювати орнаментом).

Вчити дотримуватися пропорцій, характерних особливостей та будови зображуваних предметів для отримання бажаних образів; створювати нескладні сюжети (“Качка з каченятами”) самостійно, з дорослим, з іншими дітьми.

Вчити співвідносити свої можливості з результатами роботи, радіти набутим навичкам, викликати інтерес до кінцевого результату, бажання використовувати виліплене в іграх.

Виховувати акуратність під час занять ліпленням: не бруднити одяг, меблі, працювати на спеціальних дощечках, після роботи витирати руки ганчіркою.

Аплікація. Вчити елементарних прийомів вирізування смужок різної ширини, предметів через розрізання квадрата навпіл по діагоналі (дах, вітрило); вирізувати предмети округлої форми, обтинаючи кути у квадрата чи прямокутника (овочі та фрукти). Розвивати вміння правильно тримати ножиці та діяти ними: робити прямі розрізи, вирізати довгі смужки. Вдосконалювати навички наклеювання предметів, що складаються з окремих (2-3) частин (човник, літак, гриби).

Вчити диференціювати і називати геометричні форми, ритмічно розкласти та наклеювати їх; прикрашати готові форми (рушник, таріль, іграшка) візерунками у відповідній колірній гамі, дотримуючи ритму, форми за мотивами львівської, косівської, опішнянської, Васильківської кераміки; київської та львівської вишивки.

Розвивати естетичні почуття, художній смак, просторове орієнтування. Спонукаати використовувати для наклеювання, окрім паперу, природний та допоміжний матеріал.

Учити узгоджувати свої дії та задуми з іншими у колективній роботі.

Конструювання. Формувати у дошкільників уміння ставити перед собою мету, планувати послідовність операцій, добирати і називати необхідний матеріал.

Продовжувати вчити розрізняти і називати деталі будівельного матеріалу (кубик, пластина, брусок, призма), використовуючи деталі з урахуванням їх конструкцій (стійкість, величина, форма). Формувати вміння виокремлювати частини, деталі частин, пояснювати їх просторове розміщення.

Формувати узагальнене уявлення про будівлі, що конструюються. Вчити будувати різні конструкції одного і того самого об'єкта (казковий будиночок, будиночок), порівнювати їх; визначати, що в них спільного і відмінного, самостійно змінювати форму за довжиною і висотою, самостійно змінювати їх висоту, довжину і ширину.

Формувати узагальнені способи конструювання (створення цілого з деталей через комбінаторику, надбудову, прибудову тощо).

Привчати об'єктивно оцінювати результати своєї роботи чи однолітків, творчо розповідати про задум спорудження будівлі чи виробу.

Формувати вміння знаходити нові комбінації, видозмінювати раніше зроблене, усвідомлювати реальні можливості застосування своїх виробів у житті; створювати атмосферу творчості й співпраці з дорослими.

Ознайомлювати дітей із конструктивними властивостями паперу. Вчити згинати прямокутні, квадратні аркуші паперу навпіл, з'єднувати сторони і кути.

Сприятимати вирішенню нових конструкційних завдань під час виготовлення виробу, розвиткові ініціативи та винахідливості. Вчити декорувати вироби народними орнаментами, виготовляти іграшки з паперу, зігнутого навпіл, приклеюючи до основної форми деталі. Вчити робити будівлі відповідно до розмірів іграшок, використовувати їх у грі.

Заохочувати дітей до виготовлення предметів із природного матеріалу. Вчити робити прості вироби, використовуючи для скріплення частин клей, пластилін (їжак, човник, шапочка).

Давати уявлення про раціональне розміщення і економне витрачання матеріалів, дотримання порядку під час виконання роботи.

Вчити будувати з допоміжного матеріалу (паперові коробки, пластмасові пляшки тощо), розвивати фантазію та конструктивні здібності. Виховувати витримку, дисципліну в процесі оволодіння вміннями та навичками, критичне ставлення до себе, однолітків, друзів, до результатів їхньої праці.

Вчити добирати відповідний матеріал для виготовлення виробу за зразком, моделлю, фотографією.

➤ **Показники компетентності дитини:**

- користується в образотворчій діяльності не лише традиційними матеріалами та інструментами, а й новими;
- визначає мету, завдання, планує послідовність дій;
- удосконалює власні вироби, переробляє у разі потреби;
- намагається знайти виробам практичне застосування;
- дотримується правил безпеки під час занять образотворчою діяльністю;
- самостійно прибирає робоче місце після закінчення роботи;
- цілеспрямовано привертає увагу дорослого й однолітків до власних виробів;
- прагне передати власне "Я" у художньо-творчих діях;
- відмовляється від надмірної допомоги дорослого, прагне самостійно досягти успіху;
- розповідає про задумане, способи досягнення мети, може прокоментувати ці дії, прогнозує кінцевий результат;
- виявляє бажання займатися художньою творчістю;
- має уявлення про жанри живопису, розуміє їх своєрідність;
- прикрашає перед святами свою домівку, групу власними виробами;
- власноруч виготовляє подарунки рідним і близьким;
- намагається виявити у роботі творчість;
- пробує нове, незнайоме, виявляє зацікавленість до останнього, запитує, співвідносить побачене з власним обсягом знань;
- проявляє винахідливість, фантазію, самостійність;
- охоче експериментує з нетрадиційними техніками в образотворчій діяльності, очікує позитивного результату роботи;
- уміє працювати з різними видами конструкторів, добирає деталі відповідної форми, розміру та колірної гами;
- має навички роботи з папером, клеєм та ножицями;
- творчо змінює будівлю, створюючи сюжетні споруди;
- добирає відповідні матеріали для виготовлення виробу за зразком, моделлю, фотографією;
- збагачує і розширює предметно-ігрове середовище створеними власноруч і разом із

дорослими конструкціями, іграшками, саморобками, використовуючи їх для реалізації ігрових задумів.

МУЗИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

➤ Вікові можливості дитини

На п'ятому році життя діти можуть емоційно переживати настрій, характер музичного образу. Вони точно визначають темп звучання музики (швидко, помірно, повільно), динаміку (голосно - тихо). Діти цього віку сприймають звуковисотний та ритмічний малюнок мелодії, тембр музичних інструментів; можуть інтонаційно чисто співати, ритмічно рухатися, імпровізують рухи. Із задоволенням водять хороводи, беруть участь у музичних іграх-драматизаціях на теми українських народних пісень та ігор.

➤ Освітні завдання

- Сприяти отриманню задоволення від самовираження в музиці (власна музична творчість, музикування, пластичне інтонування).
- Вчити розрізняти жанри українських народних пісень (колискова, закличка, щедрівка, колядка); танцювальні жанри (гопак, козачок тощо).
- Вчити співати природним голосом, без напруження.
- Залучати до виконання музичних рухів, передаючи конкретний характер музики, зміну її динаміки, темпу, регістрів.
- Розвивати чуття інтонаційної виразності української народної музики на прикладі українських народних пісень, народних ігор.
- Вчити грати на музичних інструментах (бубон, маракаси, трикутник тощо).

Слухання. Виховувати здатність захоплюватися красою музики та її виражальними засобами. Вчити відчувати характер музики, впізнавати твори за мелодією, називати їх; визначати жанри (пісня, танець, марш), темп, динаміку. Ознайомлювати дітей зі звучанням однієї й тієї самої мелодії на різних інструментах, упізнавати їх звучання. Розвивати вміння висловлювати свої думки про характер музики, засоби її виразності.

Співи. Вчити співати виразно, протяжно, правильно вимовляти слова, передавати мелодію пісні; вміти прислухатися до співу дорослого та дітей, разом починати й закінчувати пісню; починати спів після музичного вступу; співати в одному темпі з інструментальним супроводом та без нього.

Музично-ритмічні рухи. Стимулювати дітей виконувати ритмічно рухи під музику, узгоджуючи їх з темпом, динамікою, характером; своєчасно змінювати рухи в танцях, хороводах, народних іграх; рухатися під музику в помірному, швидкому та повільному темпі. Вчити розходитися з кола врозтіч та утворювати коло; виконувати нескладні таночки по одному, в парах, вивчати такі танцювальні рухи: притупування однією та двома ногами, ставити ногу на п'яту, напівприсідання, бічний крок, кружляння в парах; водити хороводи. Продовжувати розвивати емоційну чутливість на музичний образ, виражати його основними образно-пантомімічними рухами; переносити елементи творчості у виконання музично-ритмічних рухів.

Гра на музичних інструментах. Вчити розрізняти темброве забарвлення різних дитячих музичних інструментів, називати динамічні відтінки музичного твору; добирати з допомогою вихователя мелодії, імпровізувати різні ритмічні малюнки; на музичних інструментах виконувати задумай¹ настрої (радісно, ласкаво, сумно, тривожно). Заохочувати до створення музичних привітань і мелодій.

➤ Показники компетентності дитини:

- здатна захоплюватися красою музики та її виражальними засобами;
- співає природним голосом, без напруження, протяжно;
- починає і закінчує музичний твір разом з усіма дітьми;
- співає з інструментальним супроводом і без нього;
- вміє починати музичний твір після музичного вступу;
- ритмічно виконує рухи під музику, узгоджує їх із динамікою, характером, темпом, своєчасно змінює рухи під час танців та хороводів;
- виконує танці по одному та в парах, здатна імпровізувати рухи;
- бере участь у драматизації музичних творів українських народних пісень та ігор;
- грає на музичних інструментах, добирає з допомогою вихователя музику.

ТЕАТРАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ

➤ Вікові можливості дитини

У дитини п'ятого року життя розвивається стійкіша увага до перегляду театралізованих дійств, вистав. Дитина розуміє, що в театрі актори відтворюють життєві ситуації. Може висловити своє враження від переглянутої вистави, стежить за розвитком подій, емоційно сприймає театралізоване дійство, реагує на вчинки героїв, виявляє емоційно-естетичне ставлення до літературного твору, висловлює власну оцінку почутому.

Під час індивідуальних ігор з іграшками “оживлює” їх, виконує ролі по чергово за себе і за іграшку; відтворює тексти напам'ять; передає інтонаційно діалоги персонажів, використовуючи жести, міміку, пантоміму.

Починає самостійно або з однолітками влаштовувати імпровізовані “театри”, допомагає виготовляти костюми та декорації.

➤ Освітні завдання

• Вчити дітей придумувати нескладний сюжет театралізованого дійства, розподіляти ролі. Спонукає до розігрування побутових сцен, використовуючи особистий життєвий досвід.

• Розвивати вміння виконувати ролі під час спільної з вихователем театралізованої діяльності, під час ігор з іншими дітьми та під час самостійних ігор із партнерами-іграшками. Вчити розігрувати твори усної народної творчості, розуміти жанрову особливість казок (герої та предмети оживають, використовуються повтори тощо) для перенесення їх у свою творчу діяльність.

Розвивати стійку увагу під час перегляду театралізованих дійств, уміння стежити за змістом твору, розвитком подій.

• Учити розпізнавати добро і зло; дослівно відтворювати текст передавати роль із відповідною інтонацією, жестами, мімікою рухами. Розвивати пам'ять, мовлення.

• Продовжувати ознайомлення з театром: у театрі є театральна зала, гардероб, фойє, каса. Ознайомлювати з назвами професій людей, які працюють у театрі.

• Вчити висловлювати свої враження від вистави, вчинків героїв.

• Залучати дітей до виготовлення костюмів, декорацій.

➤ Тематика вправ, ігор, репертуар

“Що ти запам'ятав?”, “Пофантазуємо”, “Уяви, що ти - пісенька. Про що ти співаєш?”, “Скажи швидко (поволі)”, “Тихо-голосно”, “Як говорить мишка (вовк, зайчик)?”, “Кого показує твій друг?”, “Розкажи, який твій улюблений персонаж”.

Настільний театр “Пан Коцький” (українська народна казка); ляльковий театр “День народження Катрусі”; фланелеграф “Колосок” (українська народна казка); гра-драматизація “Колискова для Наталочки”; гра-імітація “Зоопарк”.

➤ Показники компетентності дитини:

- доречно імітує рухи, жести персонажів;
- вдало передає рольову поведінку;
- згрупує однолітків для спільної театралізованої діяльності;
- уміє відтворювати позитивних і негативних персонажів;
- зважає на інтереси інших учасників дійства;
- емоційно переживає сюжет твору;
- називає та може передати основні емоції людини;
- вдало передає характерні риси персонажів;
- діє в ігрових ситуаціях відповідно до змісту;
- уміє розповісти про враження від вистави;
- описує характер героя, його вчинки;
- пробує читати монолог;
- висловлює своє ставлення до художніх творів;
- розуміє, що вистава з гарними яскравими декораціями ліпше сприймається;
- бере активну участь в обговоренні сюжету;
- виявляє фантазію та вигадку, передаючи образ персонажа, відтворює власну думку про нього.

ЛІТЕРАТУРИНА ДІЯЛЬНІСТЬ

➤ **Вікові можливості дитини**

У дитини п'ятого року життя підвищується здатність емоційно відгукуватися на зміст літературних творів, співчувати героям твору-

Завдяки збільшенню обсягу та змісту запам'ятовування, під час переказування та розповідання твору дитина вдається до подробиць, передає пряму мову та слова автора.

Дитина встановлює прості причинові зв'язки в сюжеті, загалом правильно оцінює вчинки персонажів. На п'ятому році життя з'являється реакція на слово, цікавість до нього, бажання багаторазово повторювати й обігрувати його.

➤ **Освітні завдання**

- Привчати розрізняти й виокремлювати основні засоби художньої виразності, динаміку та ритмічну послідовність повторення дій, мораль казки, давати оцінку вчинкам героїв твору.

- Залучати до виразного читання віршів, вчити передавати їх характер.

- Вправляти в інтонаційній виразності при передачі діалогів, виразних рухів героїв у іграх-драматизаціях та в інсценуванні художніх творів.

➤ **Читання та розповідання**

Учити розрізняти і впізнавати жанр малих поетичних форм українського фольклору: українська народна пісня, прислів'я, забавлянка, загадка, скоромовка, мирилка, закличка. Підвести дітей до осмислення загадок, побудованих на порівнянні, зіставленні; допомогти дітям відчувати їх образність. Ознайомити з призначенням скоромовок.

Вчити уважно слухати твір; відповідати на запитання за його змістом; розуміти зміст соціально-побутових казок; самостійно виділяти зачин, кінцівку казки, знаходити повтори, образні вирази, виявляти емоційно-естетичне ставлення до літературного твору; розповідати добре знайомі казки. Продовжувати вчити емоційно сприймати художні твори, відчувати характер, авторську інтонацію, розрізняти жанри, запам'ятовувати послідовність дій, персонажів у творах, давати оцінку дійовим особам твору та висловлювати своє ставлення до них. Вчити описувати героїв художнього твору за структурно-логічною схемою.

Формувати вміння співвідносити навколишню дійсність із художнім текстом.

➤ **Виразне читання**

Вчити свідомо запам'ятовувати вірші, виразно їх декламувати, інтонаційно передавати виражальні засоби та характер поетичних творів (ліризм, урочистість, радість, гумор); передавати логічні наголоси та паузи; розуміти гумор, виражати емоції. Звертати увагу дітей на засоби художньої виразності, порівняння, метафори, епітети, співвідносити назву із змістом вірша; використовувати художньо-поетичні вирази в самостійних розповідях.

➤ **Робота з книжкою**

Продовжувати виховувати у дітей цікавість та бережне ставлення до книги: брати книжку чистими руками, обережно перегортати сторінки, не згинати і не малювати на них. Залучати до чергування в куточку книги, в разі потреби "ремонтувати" книжки разом із вихователем. Влаштовувати тематичні виставки до дня народження письменників; ознайомлювати з доробками художників-ілюстраторів.

➤ **Показники компетентності дитини:**

- супроводжує рухами текст літературного твору;
- адекватно оцінює поведінку її героїв, висловлює своє ставлення до них;
- розуміє призначення книжки, бережно до неї ставиться, за потреби "ремонтую" її разом із вихователем;

- розрізняє жанрові особливості прозових і віршованих творів;
- читає напам'ять вірші та твори малого фольклорного жанру (потішки, забавлянки, лічилки, мирилки, скоромовки, загадки, прислів'я, приказки, народні пісні);

- визначає повтори, образні вислови, початок та закінчення казки;

- знає українські народні казки;

- розповідає казки за змістом ілюстрацій та без них;

- виконує малюнки за змістом художніх творів і розповідає за ними;

- самостійно влаштовує театралізовані ігри, ігри-драматизації за змістом добре знайомих художніх творів;

- бере участь в інсценуванні художніх творів.

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ “ГРА ДИТИНИ”

➤ Вікові можливості дитини

Істотно зростають фізичні можливості дитини, збільшується потреба у самостійності та фізичній активності, рухові дії стають більш усвідомленими, цілеспрямованими.

Дитина ускладнює сюжети ігор, намагається поводитися відповідно до правил гри, прагне виконувати більше ролей.

Малюк виявляє ініціативу у спілкуванні з однолітками, більше цікавиться ними, демонструє в іграх свої можливості. Виявляється здатність попередньо обдумати та узгодити з іншими нескладний сюжет гри, розподілити ролі та ігровий матеріал. Дитина здатна свідомо узгодити свою поведінку та дії з поведінкою інших учасників гри.

В іграх дитина починає не тільки наслідувати дорослого, а й виявляє творчість, вигадку. Зростає здатність діяти за особистим бажанням, виявляє відповідальність. У цьому віці дитина вже може свідомо оцінювати свої можливості та можливості інших дітей. Самостійно обирає місце гри, партнерів-

Основним видом діяльності дітей цього віку є сюжетно-рольова гра. Наприкінці цього вікового етапу сюжет стає більш розгорнутим; дитина починає відображати у грі не просто послідовно взаємопов'язані дії, а й передає людські взаємодії; оволодіває рольовою поведінкою. З'являється стійкість сюжету, зростає кількість учасників гри, виявляються творчі взаємини. В іграх діти починають використовувати не лише власний досвід, а й передають враження від образу героя художнього твору, мультиплікаційного героя, кіногероя.

На цьому етапі істотного значення для розвитку дітей набувають ігри, особливо спільні сюжетно-рольові, що стають провідним видом діяльності і мають вагомий вплив на формування світогляду дитини.

Чималу роль у фізичному та розумовому розвитку відіграють рухливі й дидактичні ігри. А оскільки у чотирирічок велике бажання займатися продуктивною діяльністю, вони реалізують його через будівельно-конструктивні ігри.

У цьому віці діти також стають дуже допитливими, прагнуть самотужки знайти відповіді на запитання, що їх цікавлять, активно використовують раніше набутий життєвий досвід, експериментують, досліджують у творчих іграх.

Поступово сюжети ігор стають стійкішими, зростає кількість учасників гри. Завдання вихователя - розвивати зацікавлення різними видами ігор, уміння зайняти себе грою, дотримуватися правил, доводити гру до логічного завершення.

➤ Освітні завдання

- Заохочувати до спільних сюжетно-рольових ігор.
- Розвивати зацікавлення дітей різними видами ігор, уміння дотримуватися правил, дружно гратися, завершувати гру.

ГРА ЯК ПРОВІДНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Учити брати активну участь у різних іграх, зокрема народних, зіставляти кінцевий результат з метою. Вчити в іграх передавати враження від докільця. Формувати бажання вирішувати завдання власними силами, виявляти наполегливість, розвивати уяву. Формувати вміння дотримуватися норм культури ігрової діяльності.

Розвивати у дітей цікавість до різних видів ігор та формувати вміння грати в них. Збагачувати тематику та зміст ігор дітей; розвивати ініціативу у виборі гри.

➤ Сюжетно-рольова гра

Учити дітей самостійно обирати тему гри, задумувати сюжет, що містить 1-2 життєві ситуації; поступово розширювати його (переходити від подій у сім'ї та в дитячому садку до відображення того, що відбувається в найближчому соціальному оточенні); переходити від показу послідовних дій, пов'язаних між собою, до рольової поведінки.

Привчати використовувати предмети-замінники; задумувати сюжет де є 2-3 ролі (мама - тато - дитина або вихователь - помічник вихователя - дитина), що взаємодіють між собою.

Розширювати та урізноманітнювати рольові дії, заохочувати до наслідування побутових дій. Сприяти реалізації знайомих казок, літературних сюжетів, використовуючи засоби зовнішньої виразності (темп мовлення, силу голосу, тембр тощо), міміку та пантоміму. Спонукаючи використовувати усну народну творчість.

➤ Театралізовані ігри

Залучати дітей до драматизації художніх творів. Стимулювати до самостійних ігор-драматизацій за змістом казок, оповідань; інтонаційно виразно передавати діалоги, виразні рухи героїв.

Продовжувати формувати вміння у дітей розігрувати зміст віршів, забавлянок, українських народних пісень, епізоди казок, творчо імпровізувати їх зміст у сюжетно-рольових іграх.

➤ **Інсценування**

Залучати дітей до інсценування віршованих творів, написаних у діалогічній формі, дотримуючись дослівного відтворення тексту. Вчити інтонаційно передавати мову героїв твору та імітувати їхні рухи.

➤ **Ігри-драматизації**

Удосконалювати вміння відтворювати в іграх сюжети знайомих улюблених казок, об'єднуючи для цього по кілька дітей у невеликі підгрупи; використовувати в іграх різні види театрів. Розвивати інтерес до драматизації.

➤ **Конструкторсько-будівельні ігри**

Учити дітей зводити споруду на обрану тему (за планом), продумувати, якою вона буде, радитися з товаришами щодо намірів та планів будівництва, спільно добирати матеріал та деталі.

Вправляти в умінні використовувати раніше набутий досвід для будівництва нескладних споруд; продумувати та створювати складніші конструкції (багатоповерховий будинок, гараж для двох автомобілів, магазин на два відділи тощо). Вчити добирати матеріал для будівництва, враховуючи його якості (масу, стійкість, величину, просторове розміщення) та можливості використання.

Розвивати вміння відчувати пропорції та симетрію деталей споруди. Заохочувати до використання в будівлях великого будматеріалу (дошки, ящики, коробки тощо). Вчити використовувати зведені споруди у сюжетно-рольових та дидактичних іграх. Вчити будувати з природного матеріалу (сніг, вода, пісок, каміння), визначаючи та використовуючи його властивості-

Розвивати інтерес до різноманітних мозаїк, розрізних картинок (6-12 частин), кубиків із картинками та іншого настільного "будівельного матеріалу". Привчати тримати "будівельний матеріал" у порядку.

➤ **Дидактичні ігри**

Продовжувати розвивати за допомогою дидактичних ігор пізнавальні процеси дитини: увагу, уяву, мислення.

Вчити визначати властивості предметів (величина, форма, колір), користуючись органами чуття: слух, дотик, зір.

Вправляти в умінні об'єднувати предмети за зовнішньою подібністю, групувати їх, виокремлювати спільні та відмінні ознаки; розташовувати предмети у порядку зростання чи спадання, вживати порядкові та кількісні числівники, зіставляти їх із геометричними фігурами; порівнювати дві множини; орієнтуватися у часі.

Закріплювати знання про рослинний і тваринний світ, об'єкти неживої природи.

Вправляти у звуковимові, вмінні виокремлювати певний звук. Збагачувати словник дітей, формувати вміння змінювати слова, узгоджувати їх з іншими словами; розмовляти реченнями.

Розвивати наполегливість, зосередженість.

Тематика дидактичних ігор

Пізнавальний розвиток.

Ознайомлення з природою: "Парні картинки", "Букет", "Знайди собі пару", "Голоси тварин", "Свійські тварини", "Зоологічне лото", "Чарівна торбинка", "Хто, де живе і що їсть?", "Склади картинку", "Листочки", "Пори року", "По гриби", "Наші рослини", "Ботанічне лото", "Магазин", "Наш город", "Малята", "Місяць, Сонце, Земля".

Елементарні математичні уявлення та сенсорика

Кількість і лічба: "У кого скільки?", "Збудуємо драбинку", "Що змінилося?", "Магазин", "Пройди у ворота", "Знайдемо кошенят (курчат, каченят)", "Яку іграшку заховано?", "Знайди свій будиночок", "Кому скільки?"

Величина: "Кольоровий диск", "Хто краще виконає завдання?", "Навпаки", "Яка іграшка захована?", "Піраміда".

Форма: "Гаражі", "Чарівна торбинка", "Що там?", "З яких фігур складається предмет?", "Подорож", "Знайди таке саме", "Відгадай, що це".

Ознайомлення із простором: "Що змінилося?", "Відгадай, що де розміщено", "Склади такий самий орнамент", "Хто скаже правильно?".

Ознайомлення з часом: “Наш день”, “Коли це буває?”, “Вчора і сьогодні”, “Завтра”, “Навпаки”.

Мовленнєвий розвиток.

Зв’язне мовлення: “Магазин”, “Розкажи казочку”, “Що ти бачиш на Картинці?”, “Чарівна торбинка”.

Звукова культура мовлення: “Зіпсований телефон”, “Упіймай м’яч”, “Як про це сказати?”, “Назви і відгадай”, “Літак”, “Летять сніжинки”, “Комар”, “Покатайся на конику”, “Поверни слово”, “Підкажи звук”, “Слова забули своє місце”, “Добери різні слова”, “Ось так вимовляються звуки”.

Словник: “Додай слово”, “Широке, довге, високе”, “Що потрібно?”, “Покажи те, що я назву”, “Скажи навпаки”, “Одним словом”, “Хто, що робить?”

Граматика: “Ви хочете - ми хочемо”, “Чий будинок?”, “Загадка”, “Доручення”, “Зроби, як було”, “Де собачка?”, “Квіти розквітли”, “Чого не вистачає?”, “Кого не стало?”, “Один - багато”.

➤ **Настільно-друковані ігри**

Продовжувати розвивати інтерес до настільно-друкованих ігор. Удосконалювати вміння знаходити подібне та відмінне у зображеннях предметів найближчого оточення та деяких соціальних явищ; вчити об’єднувати предмети за певною ознакою. Вправляти в умінні складати розрізні картинки з нескладним сюжетом, парні картинки. Ознайомлювати з маршрутними іграми, створеними на основі змісту знайомих казок, оповідань, ігрових ситуацій, розвивати інтерес до них, вчити знаходити найліпший шлях. Розвивати логічне мислення, пам’ять, увагу.

➤ **Ігри на розвиток креативності**

Вчити в іграх аналізувати та узагальнювати інформацію, здобуту раніше на основі власного життєвого досвіду.

Заохочувати до активного прояву самостійності та самодіяльності, бажання зробити щось не схоже на інше, дослідити, внести нове тощо.

Вправляти дітей у виокремленні рис із цілого, розвивати асоціативне мислення, втілювати в іграх враження від подій, власні інтереси.

Вчити за допомогою жестів і рухів передавати особливості, риси характеру героїв.

Тематика ігор на розвиток креативності

“Дослідницька лабораторія”, “Уяви і розкажи”, “Такий у мене настрої”, “А я зроблю по-іншому”, “Мені не подобається, коли...”, “Чому діти бувають неслухняними?”, “Чим я відрізняюся від інших?”, “Що станеться, якщо...”.

➤ **Іграшка**

Формувати вміння розрізняти та називати різні види іграшок та матеріал, з якого вони зроблені.

Продовжувати ознайомлювати з яворівською народною іграшкою (візок, деркач, коник, пташка тощо), народною іграшкою, виготовленою з лози, трави, соломи, та косівською керамічною іграшкою (пташка- свистулька). Ознайомлювати з орнаментом на іграшках, розповідати, про означення деяких елементів розпису (вербівка, колка тощо), знайомити дітей з лялькою, виготовленою з тканини, лялькою-мотанкою.

Вчити разом гратися іграшками, зокрема народними, ділитися ними і берегти їх, а після гри складати у відведене місце.

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ У ГРІ

Привчати погоджувати тему та сюжет гри з іншими її учасниками, спільно добирати атрибути та предмети.

Удосконалювати у дітей вміння спілкуватися одне з одним під час гри, виявляти своє ставлення до вчинків однолітків. Учити у ввічливій формі висловлювати незгоду з пропозиціями ровесників щодо розподілу ролей, обов’язків.

Вчити самостійно продумувати майбутній план гри, обігрувати за ним сюжет, по можливості виконувати чітко та якісно обрану роль.

Вчити організації гри: обрати місце та облаштувати обстановку за сюжетом.

➤ **Показники компетентності за освітньою лінією "ГРА ДИТИНИ"**

• бере активну участь у різних видах ігрової діяльності, зокрема народних іграх, зіставляє кінцевий результат із метою;

• виявляє самостійність у виборі ігор;

• дотримується норм культури ігрової діяльності;

• розуміє доконечність планомірності дій під час гри, добре відрізняє гру від інших видів

діяльності;

- виявляє інтерес до спільної з однолітками діяльності, цікавиться визначенням власної ролі у грі;
- в іграх передає враження від доквілля;
- намагається відійти від шаблонів, творчо використовує засоби для гри.

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ

“ДИТИНА В СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ”

➤ Вікові можливості дитини

П'ятий рік життя є періодом інтенсивного росту і розвитку організму дитини: посилюється прагнення дітей до самостійності та збільшуються можливості їх реалізації в різних видах діяльності.

Сприймання множин предметів виникає у дитини в процесі практичного оперування ними. Дитина зіставляє множини поелементно, за заданим числом і без лічби, знаходить множину з більшою та меншою кількістю елементів, утворює рівність із нерівності. У дитини п'ятого року життя вдосконалюється лічба множин, що сприймається слуховим та дотиково-руховим аналізаторами. Дитина розрізняє і називає відомі їй геометричні фігури, їх характерні ознаки; відшукує у навколишніх предметах подібність за формою зі знайомими геометричними фігурами. Дитина знає, що форма не залежить від величини, кольору та інших властивостей.

Сприймання величини здійснюється через практичне та сенсорне зіставлення предметів за їх величиною. Висоту дитина пов'язує з вертикальним положенням предметів і усвідомлює її переважно як значну протяжність угору. Дитина цього віку може будувати за одним із параметрів ряд величин. Вона оволодіває способами накладання, прикладання і вимірювання.

Сприймання часу, його тривалості й послідовності подій дається дітям п'ятого року життя нелегко. Орієнтування в часі засновано переважно на позачасових моментах, наприклад, на добре знайомих дитині діях, що відбуваються періодично (вставання, вечерея тощо). Дитині ще важко виокремити час як об'єкт пізнання, що діє невидимо (вчора, сьогодні, завтра), вона довго не розуміє об'єктивного руху часу, його незалежності від волі та дій людей. Дошкільник знає лише про теперішнє і має невиразне уявлення про минулий час.

Орієнтуючись у просторі, дитина п'ятого року життя легше усвідомлює напрями “вгору - вниз”, “вперед - назад”, ніж “праворуч - ліворуч”. Найважче дитині засвоїти відношення правого і лівого, що пов'язано з особливістю її сприймання та оцінки положення власного тіла.

У дошкільника формується довільна увага; він стає здатним виокремлювати об'єкти, які відповідають виконуваним завданням, і вміє спеціально на них зосереджуватися. Мимовільна увага не зникає, вона набуває більшої стійкості.

➤ Освітні завдання

- Продовжувати формувати уявлення дітей про кількість, множини, величину, геометричні фігури.
- Вчити орієнтуватися в часі та формувати просторові уявлення.
- Забезпечувати тісний зв'язок між оволодінням математичними уявленнями, кількісними відношеннями і діяльністю людей.
- Навчити кількісній та порядковій лічбі.

СЕНСОРНІ ЕТАЛОНИ

➤ Величина предметів

Формувати у дітей вміння порівнювати предмети за довжиною, висотою, шириною і товщиною, прикладанням один до одного. Вчити розкладати предмети в порядку зростання та спадання (високий - вищий - найвищий).

➤ Геометричні фігури

Закріплювати назви геометричних фігур: круг, квадрат, трикутник, куля, куб, знаходячи їх у предметах навколишнього середовища. Вчити визначати складники геометричних фігур за допомогою зорового й тактильного аналізаторів. Давати уявлення, що геометричні фігури можуть бути різної величини, вправляти у визначенні їх величин.

Ознайомлювати з геометричними фігурами: прямокутник, циліндр. Пояснювати, у чому схожість та відмінність прямокутника і квадрата.

➤ Орієнтування у просторі

Продовжувати вправляти дітей у визначенні напрямку руху відносно себе: вгору - вниз, вперед -

назад, праворуч - ліворуч. Вчити рухатися у заданому напрямку.

Вчити розуміти та вживати слова “нижче”, “вище”, “між”, “далеко”, “близько”, допомогти засвоїти поняття “праворуч”, “ліворуч”, “посередині”.

➤ **Орієнтування в часі**

Вчити оперувати поняттям “доба”. Продовжувати формувати уявлення дітей про періоди доби: ранок, день, вечір, ніч, розрізняти поняття “вчора”, “сьогодні”, “завтра”, “потім”, “давно”, “тепер”, “раніше” та правильно вживати ці слова.

ЕЛЕМЕНТАРНІ МАТЕМАТИЧНІ УЯВЛЕННЯ

Формувати вміння лічити в межах 5 за допомогою різних аналізаторів: зорового, слухового, тактильного, відносити останнє число до всієї групи перелічуваних предметів; розуміти запитання “Скільки всього?”. Вчити називати числа за порядком, розуміти запитання “Який за рахунком?”, “Котрий?” і давати правильну відповідь. Навчати відлічувати предмети за названим числом; утворювати числа додаванням одиниці до попереднього числа; попарно об’єднувати числа. Вчити порівнювати дві групи предметів і формувати на основі лічби уяву про рівність і нерівність; зрівнювати нерівні групи предметів додаванням чи відніманням. Формувати здатність виявляти інтерес до математики, віддавати перевагу новим завданням, радіти в разі їх вирішення, використовувати раніше почуте і побачене.

➤ **Показники компетентності дитини:**

- групує та систематизує предмети;
- переміщається у просторі за заданим напрямком;
- розрізняє частини доби, оперує поняттям “доба”;
- називає певні геометричні фігури та просторові геометричні форми;
- виокремлює з групи предметів предмети із заданими властивостями;
- знаходить відповідні геометричні фігури та просторові геометричні форми в предметах навколишнього середовища;
- розуміє, що останній числівник при лічбі відноситься до всієї групи перелічуваних предметів;
- розуміє просторове розміщення предметів, часові відношення на основі побутових прикладів;
- розкладає предмети за вказаною ознакою в порядку зростання або спадання;
- володіє прийомами накладання, прикладання;
- лічить у межах 5 кількісною та порядковою лічбою.

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ “МОВЛЕННЯ ДИТИНИ”

ЗВУКОВА КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ

➤ **Вікові можливості дитини**

Дитина п’ятого року життя оволодіває вимовою всіх звуків рідної мови. Зменшується кількість перестановок складів, пропусків звуків, зникає загальне пом’якшення їх, з’являється правильна (хоча й нестійка) вимова шиплячих звуків [ш], [ж], [ч] та сонорного звука [р]. Водночас у деяких дітей ще залишається нестійкою вимова певних шиплячих і свистячих звуків: у словах у сполученні з голосним звук вимовляється правильно, а у сполученні з приголосним - неправильно. Дитина часто відчуває труднощі звуковимови у словах, насичених різними приголосними, наприклад, свистячими та шиплячими водночас. Це пояснюється тим, що діти ще не завжди виразно сприймають звуки на слух або нечітко диференціюють їх у власному мовленні.

Завдяки достатньо розвиненому мовленнєвому слухові дошкільник розрізняє у мовленні дорослих підвищення та зниження сили голосу, помічає пришвидшення чи уповільнення темпу мовлення, відчуває різні інтонаційні засоби виразності. Дитина цього віку може точно відтворювати різні інтонації, виражати інтонаційне ставлення до мовця.

У розвитку звукового аспекту мовлення у дитини на п’ятому році життя спостерігаються суперечності. З одного боку - особлива чутливість до звуків мови, достатньо розвинений фонематичний слух; з другого - недостатньо розвинений артикуляційний апарат.

➤ **Освітні завдання**

- Розвивати мовленнєве дихання та фонематичне сприймання звуків мови.
- Удосконалювати моторику артикуляційного апарату.
- Розвивати інтонаційну виразність мовлення (темп, тембр, силу голосу, інтонацію,

наголос).

- Удосконалювати правильну вимову всіх звуків рідної мови.
- Ознайомлювати з поняттям “слово”, вчити виокремлювати слово як самостійну смислову

одиницю.

- Ознайомлювати зі звуковою будовою слів; вчити вмінню визначати перший і останній

звуки у слові.

- Вчити диференціювати поняття “звук”, “слово”; розрізняти на слух тверді та м’які

приголосні й голосні звуки.

- Вчити складати речення з допомогою наочності, називати слова у реченні.

Формувати уявлення: слова звучать по-різному, тому що мають різні звуки. Вчити визначати перший звук та розрізняти на слух тверді й м’які приголосні.

Удосконалювати вимову всіх засвоєних звуків, особливо вправляти у вимові звуків: [г], [к], [х], [ф], [ц], [ц’], [з], [з’], [с], [с’]. Вчити твердо вимовляти звукосполучення [шч] - щ. Стежити за твердою вимовою шиплячих звуків, напівпом’якшеною - перед [і] (шість, жінка) та пом’якшеною вимовою подвоєних шиплячих в іменниках середнього (збіжжя, клоччя) та жіночого роду (ніччю). Вчити дітей оглушувати дзвінкий приголосний [з] у префіксах перед глухими: [ш]шити, ро[с]цвітати, ро[ш]чистити.

Вчити вимовляти звуки [р], [р’], [л’] (буряк, грудень; тополя, олія); вчити правильної вимови звука [г] (гуля, агрус, гелготати), визначати слова, у яких він є.

Добиватися роздільної вимови йотованих голосних із попередніми пригоєними (сім’я, об’їхати, в’ється, п’ять).

Вчити виділяти голосом приголосні звуки за завданням вихователя (ссани, кітт, смуггастий). Добирати слова, близькі за звучанням: шапка - жабка, кіт - кит, клубок - горбок.

Продовжувати розвивати інтонаційну виразність мовлення (дикцію, тембр, мелодику, фразовий і логічний наголоси).

Привчати говорити без напруження, регулювати силу голосу залежно від ситуації: пошепки, тихо, голосно.

Практично ознайомлювати з термінами “слово”, “звук” без визначень, тобто вчити розуміти ці слова під час виконання вправ, у мовних іграх. Пояснювати, що слова складаються із різних звуків, звучать по-різному і подібно, звуки в слові вимовляють у відповідній послідовності. Звертати увагу на тривалість звучання слів (короткі та довгі), придумувати слова з відповідним звуком.

Вчити вслухатися у звучання слів, розрізняти подібні слова, вимовляти їх із різною силою голосу та в різному темпі. Вслухатися у рими у віршах, помічати в них звуки, які часто повторюються. Вчити розрізняти поняття “звук”, “слово”.

Вчити розрізняти на слух м’які та тверді приголосні, визначати та окремо вимовляти перший та останній звуки у слові, інтонаційно виділяти потрібний звук у слові (ггуска, рррак), у вправах, іграх, художніх текстах; слово вимовляти злито, називати слова, в яких є відповідний звук з опорою на наочний матеріал і без нього.

Вчити складати речення, використовуючи наочний матеріал, називати слова в реченні.

➤ **Показники компетентності дитини:**

- правильно вимовляє всі звуки рідної мови;
- розрізняє близькі фонеми;
- правильно вимовляє звук [г], вирізняє слова, у яких він є;
- виокремлює слова з потрібним звуком із тексту;
- виокремлює перший і останній звуки;
- регулює силу голосу відповідно до ситуації;
- диференціює поняття “звук”, “слово”;
- інтонаційно виділяє звук у слові;
- добирає слова з потрібним звуком;
- складає речення за наочним матеріалом;
- послідовно називає слова у реченні.

СЛОВНИКОВА РОБОТА

➤ **Вікові можливості дитини**

Дитина п’ятого року життя характеризується надзвичайною мовленнєвою активністю, що виражається у нескінченних запитаннях (чому?). Словник дитини становить 2200-2500 слів. У ньому наявні всі частини мови. Впродовж п’ятого року відбувається “розквіт” словотворення, дитина утворює

нові слова від усіх частин мови. На цьому етапі збагачується словник, розвивається здатність до узагальнення.

Дитина диференціює поняття (гарний, добрий, ласкавий) - раніше всі ці якості вона називала універсальним словом "гарний".

Незважаючи на збільшений словниковий запас, з'являється розрив між пасивним і активним словником. Тому в мовленні дітей часто трапляються вказівні займенники і частки (цей, туди, там).

В активному словнику є узагальнювальні слова, абстрактні поняття (радість, хоробрість). Дитина правильно використовує багатозначні слова, добирає синоніми, антоніми, проте недостатньо розуміє переносне значення слів.

У мовленні дошкільник користується образними виразами (кіт-вор-кіт, ведмідь-набрід); знає прислів'я, загадки, приказки, скоромовки, використовує фразеологічні звороти та звуконаслідувальні слова.

➤ **Освітні завдання**

• Поповнювати та уточнювати словниковий запас, сприяти активізації слів у мовленні, особливо слів, що позначають якість та дію.

• Вчити правильно вживати слова відповідно до ситуації.

• Забезпечувати подолання розриву між активним і пасивним словником.

• Порівнюючи предмети, вчити визначати суттєві ознаки.

Активізувати вживання слів. Розширювати активний словник словами, що означають предмети вжитку, окремі назви природного середовища (ставок, галявина); характеризують час (вечір, ранок, світає, вечоріє, полудень), означають моральні якості (лагідний, чуйний, ласкавий). Активізувати слова, що означають якості, дії.

Спонукаати вживати слова з протилежним значенням (антоніми), під час порівняння предметів.

Ознайомлювати з багатозначністю слів (вушко дитини, вушко голки). Продовжувати вчити вживати узагальнювальні слова.

Поповнювати словниковий запас словами-назвами тварин жіночого роду (слониха, вовчиця тощо), назвами тварин-дитинчат (каченя, цуценя, теля тощо).

Поповнювати словник присвійними прикметниками (материнський, журавлиний тощо). Продовжувати збагачувати словник збірними **іменниками** (дітвора, листя тощо), абстрактними поняттями (турбота, **дружба**); іменниками зі здрібніло-пестливими суфіксами: **-атк, -ятк** (малятко, дівчатко), **-ець-, -це-** (віконце, хлібець); іменниками спільного роду: **вереда**, сирота, плакса; іменниками, які мають лише однину (борошно, **тиша**) або лише множину (ліки, ножиці, ворота); складними словами зі **з'єднувальними** голосними **о, е** (землемір, землетрус, снігопад, листопад).

Збагачувати словник дієсловами з суфіксом **-ну-** (стукнути, смикнути); із префіксами про-, від- (проходити, відмовляти).

Вводити в активний словник дієприкметники (минулий, прочитаний); прислівники з префіксом по- (по-нашому, по-вашому).

Збагачувати словник дітей художньо-поетичними виразами (равлику- павлику, коте-коточку), порівняннями.

➤ **Показники компетентності дитини:**

- вживає слова всіх частин мови;
- розрізняє і правильно вживає узагальнювальні абстрактні слова, слова, що означають збірні, образні вирази; складні, багатозначні слова;
- добирає синоніми й антоніми до слів;
- утворює нові слова від інших частин мови;
- користується образними виразами, фразеологічними зворотами відповідно до ситуації, а також звуконаслідувальними словами;
- намагається не вживати діалектних слів, вказівних займенників (без потреби).

ГРАМАТИЧНА ПРАВИЛЬНІСТЬ МОВЛЕННЯ

➤ **Вікові можливості дитини**

У дитини до 4,5 років завершується формування граматичної правильності мовлення.

У цьому віці дитина вільно користується складносурядними реченнями, в їх складі вперше з'являються вставні слова. Значно ускладнюється структура складнопідрядних речень, у яких можна налічити до 15 слів. Проте у складнопідрядних реченнях дитина часто пропускає частину головного речення або підрядного; замість складнопідрядного речення використовує кілька таких самих за

формою, але простіших за змістом речень. Наприкінці п'ятого року життя з'являються складні речення з двох, трьох і більшої кількості простих речень.

У мовленні дитини ще багато граматичних помилок у відмінюванні іменників, прикметників, у вживанні роду і числа іменників, дієслівних форм, чергуванні приголосних звуків.

➤ **Освітні завдання**

• Вчити правильно вживати граматичні форми (рід, число, відмінок), відмінкові закінчення у словах.

• Вчити правильно будувати складнопідрядні речення.

Закріплювати і вдосконалювати навички дитини узгоджувати у реченні слова в роді, числі та відмінку, правильно вживати граматичні форми.

Вчити утворювати нові форми іменників, що позначають професію людини (чи її діяльність), від іменників (ліс - лісник, таксі - таксист), від дієслів (водити - водій, учити - учитель).

Відпрацьовувати правильне вживання іменників, що позначають назву істот без вказівки на стать (спільного роду): метелик, сом тощо.

Звертати увагу дітей на різні способи творення слів (хлібниця, сільничка, цукерниця).

Вправляти у правильному вживанні граматичних форм, що змінюють місце наголосу при зміні числа (*пісок - піски, рука - руки*).

Вчити вживати наказову форму дієслів. Продовжувати вчити правильно вживати дієслова у різних особових формах (м'яти, мну, мнеш, мне); утворювати дієслова з різними префіксами пере-, об-, роз- (йти - перейти, казати - розказати).

Вправляти у правильному вживанні відмінкових форм займенника **чий** (чийого, чийому, чийм), неозначених займенників (якийсь, чийсь, щось, кимось).

Вчити утворювати ступені порівняння прикметників зі словами “багато”, “небагато”, “куди”, “трохи” (набагато ширший, значно вужчий, куди ліпший, трохи вищий); із суфіксами **-ісіньк, -есеньк**.

Вчити вживати збірні числівники й узгоджувати з ними іменники: четверо хлопців, троє дівчат; утворювати порядкові числівники (перший, другий) та узгоджувати їх з іменниками (другий ряд, перше вікно).

Розширювати запас вигуків і часток. Звертати увагу дітей на чергування звуків при змінюванні деяких слів (стіл - на столі, муха - мусі).

Спонукаати дітей до вживання різних типів речень (прості: непоширені та поширені; складносурядні та складнопідрядні); будувати їх за допомогою дорослого, а згодом — самостійно.

➤ **Показники компетентності дитини:**

• засвоює граматичні форми, відмінкові закінчення, хоч робить незначні граматичні помилки (чергування приголосних);

• утворює форми однини та множини іменників;

• утворює від інших частин мови нові граматичні форми за допомогою суфіксів, префіксів;

• вживає кличний відмінок як у звертанні до дітей, так і до дорослих;

• утворює наказову форму дієслова;

• будує речення різного типу: прості, складносурядні зі сполучними словами, прямою

мовою;

• правильно вживає відмінкові форми неозначених займенників;

• вживає у мовленні порядкові числівники й узгоджує їх з іменниками.

ЗВ'ЯЗНЕ МОВЛЕННЯ

➤ **Вікові можливості дитини**

Дитина п'ятого року життя активно вступає в розмову, бере участь у колективній бесіді. Ситуативне мовлення поступово замінюється контекстовим, хоча ситуативне й залишається, проте дитина використовує його відповідно до ситуації.

Розвивається монологічне мовлення, мовлення-повідомлення. Відтепер дитина буде висловлювання різного типу: мовлення-розповідь (сюжетні розповіді на наочній та словесній основі, переказ художніх творів), мовлення-описи.

Зв'язне мовлення ще недосконале. Дитина не вміє правильно формулювати запитання, доповнювати і виправляти відповіді ровесників. У розповідях вона копіює зразок дорослого; спостерігається порушення логіки: речення всередині розповіді пов'язані формально (словами “ще”, “потім”). Дитина відчуває труднощі в доборі слів, виборі теми, сюжету власного висловлювання.

Переказуючи знайомі казки, складаючи коротенькі розповіді за картинками чи іграшками, вона

потребує активної допомоги з боку дорослого.

➤ **Освітні завдання**

• Вчити дітей розуміти композиційну структуру розповіді, використовувати різні форми її початку.

• Вчити не копіювати зразок розповіді вихователя, а висловлюватися самостійно.

• Розвивати вміння будувати самостійні висловлювання різних типів (опис, розповідь).

➤ **Діалогічне мовлення**

Вчити дітей вступати з дорослими у невимушену розмову та будувати діалог з допомогою дорослих.

Привчати вільно спілкуватися з дорослими і ровесниками, відповідати на запитання і ставити запитання; підтримувати бажання розповідати про свої спостереження, переживання. Самостійно вступати у невимушену розмову з іншими дітьми, підтримувати запропоновану тему розмови.

Формувати вміння відповідати на запитання, не відхиляючись від змісту запитання, вести колективний діалог (трьох-п'ятеро дітей) як у невимушеній формі, так і під час організованих занять, застосовуючи засоби інтонаційної виразності.

➤ **Монологічне мовлення**

Вчити дітей складати описові розповіді спільно з вихователем про іграшки, предмети, зовнішність людини, тварини та порівняльний опис двох іграшок (предметів, картинок). Вчити зв'язно розповідати за новою картиною (з допомогою вихователя, за планом); складати сюжетні розповіді про знайомі іграшки, а з другого півріччя - про нові іграшки (з допомогою вихователя, за його планом); складати розповіді з трьох-чотирьох речень, спираючись на життєві враження (з допомогою вихователя), а з другого півріччя складати загадки про предмети, явища.

Учити дітей використовувати в розповіді елементи опису дійових осіб, природи, діалоги героїв, дотримувати послідовності розповіді.

Учити розуміти композиційну структуру розповіді (початок, середина, кінцівка), ознайомити з різними формами початку розповіді.

Продовжувати розвивати пояснювальне мовлення (“Спочатку поясни, як ти будеш ...”), спонукати дітей до міркування (“Як ти гадаєш, чому так трапилось?”). Вчити переказувати за ролями, за частинами, за допомогою розгорнутого словесного плану, добірки ілюстрацій до тексту казки чи оповідання, розміщених послідовно.

➤ **Показники компетентності дитини:**

• самостійно вступає у розмову з дітьми, дорослими, підтримує діалог, веде організований (стимульований) діалог на запропоновану тему, груповий діалог (бесіду);

• відповідає реченнями на запитання за змістом картини, художнього тексту;

• складає розповіді за зразком вихователя: описові, сюжетні, з опорою на наочний матеріал і без нього;

• переказує знайомі оповідання й казки.

МОВЛЕННЄВИЙ ЕТИКЕТ

Збагачувати словник дітей новими формами мовленнєвого етикету в ситуаціях вітання (“Привіт”, “Вітаю тебе”); прощання (“До зустрічі”, “На все добре”, “Прощавай”); знайомства (“Давай познайомимся “Як тебе (Вас) звати?” “Мене звати А тебе?”); подяки (“Я Вам дуже вдячний”, “Ще раз дякую”); прохання (“Я тебе (Вас) дуже прошу”; “Будьте ласкаві”); вибачення (“Вибачте”, “Прошу не ображатися на мене”).

Продовжувати вчити дітей культури мовленнєвого спілкування: розмовляти спокійним, лагідним тоном, з усмішкою; не втручатися в діалог старших; розмовляти з дітьми та дорослими привітно, тактовно висловлювати відмову, незгоду.

Давати поняття про культуру взаємин: негарно мовчати, коли треба говорити і навпаки; не використовувати відповіді на зразок “угу”, “ага”, краще сказати “так”, “ні”; не вживати слів-вulgаризмів, жаргонних слів.

➤ **Показники компетентності дитини:**

• володіє мовленнєвим етикетом (вітання, прощання, знайомства, подяки, вибачення, прохання);

• намагається не вживати у мовленні слів-вulgаризмів, жаргонних слів, діалектів;

• не втручається у діалог дорослих;

- розмовляє з дітьми та дорослими привітно;
- висловлює незгоду спокійним тоном.

ПІДГОТОВКА РУКИ ДИТИНИ ДО ПИСЬМА

➤ **Вікові можливості дитини**

У середньому дошкільному віці під час малювання з'являється навик розташовувати предмети ритмічно в ряд. Дитина виконує завдання під час пальчикових ігор, але дещо важко дається узгодження пальчикових рухів зі звуком і словом. У дошкільника ще недостатньо розвинений окомір (визначення центра та місця розташування одних об'єктів відносно інших (праворуч, ліворуч, вгорі, внизу, під, над). Відповідно Дитина недостатньо орієнтується на сторінці зошита, аркуші паперу, задоволенням виконує завдання із сполучення крапок в одну лінію (звивисту, похилу, горизонтальну, вертикальну, спіралевидну, тощо) в іграх “Допоможи ведмедикові дійти до своєї хатки”; “Допоможи зайчикові знайти моркву” та інші.

➤ **Освітні завдання**

- Розвивати у дітей кисть руки та дрібні м'язи пальців.
- Розвивати координацію рухів кисті, пальців, передпліччя, очей.
- Розвивати просторові уявлення дітей (ліворуч, праворуч, внизу, вгорі, посередині).

Сприяти розвиткові дрібних м'язів рук, використовуючи пальчикову гімнастику, пальчиковий театр. Зміцнювати м'язи зап'ястя, пальців рук, розвивати окомір, викладаючи візерунки із мозаїки, природного матеріалу, дрібних камінців на дощечках, укритих шаром пластиліну; вчити виготовляти різні конструкції з паперу, картону, конструкторів; малювати фарбами та олівцями декоративні візерунки на вирізаних формах, аплікувати, ліпити. Вправляти у зав'язуванні та розв'язуванні вузлів на шнурках різної товщини та довжини.

Вчити впізнавати на дотик дрібні предмети, іграшки для розвитку тактильного сприймання та пам'яті.

➤ **Показники компетентності дитини:**

- використовує набуті навички під час розігрування сюжетів за допомогою пальчикового театру, пальчикової гімнастики;
- вміє ліпити, аплікувати, конструювати, виконує декоративні малюнки; викладає візерунки з мозаїки та дрібного природного матеріалу; зав'язує та розв'язує шнурки для розвитку кисті руки, дрібних м'язів пальців, координації рухів руки, пальців, передпліччя, очей, розвитку окоміру;
- впізнає на дотик дрібні предмети, розвиваючи тактильне сприймання і пам'ять.